

C-UPPSATS

Björnen på Bergnäset - om friluftsliv och björnförekomst i ett tätortsnära skogsområde i Norrbottens kustland

Patrik Hagerman

C- uppsats

Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap
Avdelningen för Statsvetenskap, historia och geografi

BJÖRNEN PÅ BERGNÄSET
**- om friluftsliv och björnförekomst i ett tätortsnära
skogsområde i Norrbottens kustland**

Patrik Hagerman
740830-9016
C-uppsats i Geografi, 10 p.
PÄS 621

Abstract

My name is Patrik Hagerman and I have written a Geography essay at Luleå University of Technology on the presence of brown bears in a forest close to an urban area in the coastal region of the Swedish county of Norrbotten and how it affects the outdoor activities of the locals in the region concerned. The essay is mainly based on a poll which includes residents aged 16 and older in the Trolleberg and Trollheden areas of the Bergnäset district in the city of Luleå. The poll indicates that the observed presence of bears has not led to any dramatic changes of the outdoor activities of the locals in the region. 7 locals out of 10 spend time in the forest for various outdoor activities. However, many locals have a negative attitude towards a more frequent occurrence of bears and it would affect their outdoor activities in the region in a negative way. Women over 50 years of age have the most negative attitude towards the presence of bears in the region concerned. Analyses of the attitude-related questions in the poll indicate that one local out of two finds it acceptable to limit the number of bears and their propagation in Norrbotten in order for people to feel comfortable when spending their time in forests adjacent to urban areas. My conclusion is that sporadic occurrences of bears in forests close to urban areas in the coastal region of Norrbotten are of little consequence to the outdoor activities of the locals and the propagation of the bear population in Norrbotten such as the frequency is today, but considering the ever-growing bear population in the areas concerned, the administration should be turning their attention to preventing problematic situations in the future.

Keywords: Geography; Norrbotten; forests close to urban areas; outdoor activities; brown bears; attitudes towards predators

Sammanfattning

I början av juni månad 1999 uppmärksammades en revirmärkande hanbjörn i ett skogsområde på Bergnäset i Luleå. Denna björnförekomst är ett av ett ökat antal björnförekomster i Norrbottens kustnära skogsområden under de senaste åren och kan förklaras som ett resultat av en ökad björnstim i dessa områden. (Sundgren¹, 1999).

Denna uppsats har med underlag av en enkätundersökning för avsikt att undersöka om, och i sådant fall hur, situation med björnförekomst i ett tätortsnära skogsområde i närhet av ett tätbebyggt bostadsområde påverkat de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet: Hur ser de närboendes friluftaktivitetsmönster ut i det berörda skogsområdet? Har de närboendes aktivitetsmönster för friluftsliv påverkats av situation med björnförekomst, och i så fall hur? Utgör björn ett hinder för de närboendes välbefinnande i sina friluftaktiviteter i det berörda skogsområdet? Vad anser de närboende till det berörda skogsområdet om förekomst av björn i direkt närhet av bostäderna? Anser de närboende det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden?

Målgruppen för enkätundersökningen är personer i åldrarna 16 år och äldre boende i bostadsområdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset i Luleå. Enkätundersökningen inkluderar ett slumpmässigt urval av 100 personer inom den angivna målgruppen, vilket motsvarar var 12:e person boende i det berörda bostadsområdena. 70 av de 100 tillfrågade besvarade de utskickade enkäterna, d.v.s. en svarsfrekvens om 70 %. Det interna frågebortfallet uppgick till ett bortfallsgenomsnitt av de slutna frågorna om 2 % och av de öppna frågorna om 35 %. Den i jämförelse höga svarsfrekvensen bland de äldre ålderskategorierna kan förklaras av hög medelålder bland de bosatta i det berörda bostadsområdena samtidigt som ämnet verkar bemötas med större intresse av äldre människor. De svarandes fördelning på kön är dock relativt jämn. Av de 48 tillfrågade kvinnor svarade 30 och av de 52 tillfrågade männen svarade 38.

Resultatet visar att oberoende av björnförekomsten utnyttjar 7 av 10 närboende det berörda skogsområdet för friluftsliv i omfattningen 1 gång/vecka eller mer, och då främst i form av

¹ Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, intervju 1999-12-22.

promenader och motionslöpning på slingan runt Höträsket eller på skogsvägen mellan Trolltjärnsvägen och Lulviksvägen. 56 av de 70 svarande som är 51 år eller äldre utnyttjar det berörda skogsområdet för promenader på motionsspåren i anslutning till elljusspåret.

Resultaten visar även att den uppmärksammade björnförekomsten inte har inneburit några dramatiska förändringar i närbefolkningens utnyttjande av det berörda skogsområde för friluftaktivitet. Av de 14 svarande som angett att dess rutiner för friluftsliv påverkats negativt har ingen helt och hållet upphört bedriva friluftaktivitet i området, utan i de flesta fall verkar det som att det var under den närmaste tiden efter uppmärksammandet av björnförekomsten som de negativt påverkade närboende upphörde, alternativt minskade, utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftsliv för att senare återupptagit normala rutiner. Den grupp som anser sig påverkats mest negativt av den uppmärksammade björnförekomsten är kvinnor över 50 år. Dock verkar det som att många av de närboende (drygt hälften av de svarande) är negativt inställda till en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet på så sätt att dess rutiner för friluftsliv skulle påverkas negativt och att björn enligt dem inte skall förekomma i närhet av tätbefolkade bostadsområden.

De närboende barnfamiljernas, hundägarnas samt intresseföreningsmedlemmarnas (svarande medlem i någon idrotts-, friluft-, naturskydds- och/eller jägareförening) utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftsliv i samband med den uppmärksammade björnförekomsten skiljer sig inte nämnvärt från de övriga närboende. De närboende som är medlem i någon av de undersökta intresseföreningarna (främst naturskydds- och jägareföreningsmedlemmar) har över lag en mer positiv attityd till björn i jämförelse med de övriga närboende.

En stor andel av de närboende (mer än hälften av de svarande) anser det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten i avseende för människors välbefinnande i sin vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade bostadsområden. Kvinnor anser till högre grad än män att björnens antal och utbredning kan begränsas i avseende för människors rädsla, begränsas till skogsområden utanför tätbefolkade områden samt att de endast skall finnas i skyddade områden, d.v.s. områden som t.ex. nationalparker och naturreservat.

Intervjuer med personer inom myndigheter och olika intresseorganisationer (Naturvårdsverket, Jägareförbundet, Svenska Rovdjursföreningen, friluftsförbundet,

föreningen De5Stora) med kunskaper och med betydelse för uppsatsens problemframställning påvisar att det föreligger vissa meningsskiljaktigheter i betraktandet av situationen med de allt fler björnkoloniseringarna i närhet av tät bebyggelse. Jägareförbundet ser ett större problem med denna utveckling än vad Naturvårdsverket och den statliga rovdjursutredningen (publicerad 14 januari, 2000) gör. De tillfrågade myndighets- och intresseorganisationerna anser det inte som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden, utan att sådana problem främst skall lösas med stora informationssatsningar.

De könsmissiga skillnaderna i attityder till björn, som resultatet från enkätundersökningen påvisar, tror jag beror på att kvinnor uppfattar björnen som mer skrämmande och farlig än vad män gör. Att äldre kvinnor är den grupp som påverkats mest negativt till björnförekomst i det berörda skogsområdet tror jag beror på att de känner sig mest sårbara i en mötesituation med björn. Men attityder till rovdjur är enligt min uppfattning framförallt ett generationsfenomen som för närvarande är inne i en växlingsfas. Genom den allt högre miljömedvetenhet som finns i dagens samhälle tillsammans med intensifierade informationsinsatser som skall uppdagas parallellt med den växande björnstammen, kommer de mytomspunna attityderna ersättas av fler och fler attityder grundade på större acceptans och förståelse för rovdjurens beteende och betydelse för den svenska naturen. Erfarenhet och vana är även två viktiga faktorer för acceptans och förståelse för rovdjur och dess beteende, vilket de allt större rovdjurstammarna kommer att ge upphov till.

Attityder till begränsningar av björnstammen i avseende för människors rädsla och välbefinnande i skogsvistelse i det berörda skogsområdet bygger på okunskap och oförståelse för björn och dess beteende. Kombinationen av upplysning och erfarenhet är enligt min uppfattning även grundstenarna för att det intensiva utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftsliv i framtiden skall bestå i realitet av tätare perioder av björnförekomst.

Innehållsförteckning

Sammanfattning

1. Inledning och bakgrund.....	8
2. Syfte, avgränsningar och frågeställningar.....	11
2.1. Syfte 11	
2.2. Avgränsningar 11	
2.3. Frågeställningar 12	
3. Metod, material och disposition.....	13
3.1. Metod och material 13	
3.2. Disposition 14	
4. Målgrupp, urval och svarsfrekvens.....	15
4.1. Målgrupp och urval 15	
4.2. Svarsfrekvens 15	
4.3. Ålder- och könsfördelning 16	
4.3.1. Åldersfördelning 16	
4.3.2. Könsfördelning 17	
5. Myndigheter och olika intresseorganisationers syn på betydelsen av björnförekomst i närhet av bebyggelse.....	18
5.1. Begränsning av björnstammen till områden utanför tät bebyggelse? 18	
5.2. De närgångna björnarnas farlighet 20	
5.3. ”A fed bear is a dead bear” 21	
5.4. Sociala hänsynsfaktorer i planeringsarbetet av den svenska björnstammen 22	
5.5. Rädsla för rovdjur som hinder för friluftaktivitet 24	
5.6. Konsten att umgås med rovdjur 24	
6. Barnfamiljer, hundägare och intresseföreningsmedlemmar om björnförekomst i tätortsnära skogsområde.....	27
6.1. Barnfamiljer 27	
6.2. Hundägare 28	
6.3. Intresseföreningsmedlemmar 28	
7. De närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet.....	30
7.1. Nyttjandegrad av det berörda skogsområdet för friluftsliv 30	
7.2. Former för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet 31	
7.3. Delområden för friluftaktivitet inom det berörda skogsområdet 32	

8. Kännedom om björnen på Bergnäset.....	34
9. Friluftaktivitet i det berörda skogsområdet i samband av björnförekomst.....	35
9.1. Björnförekomstens påverkan på de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet	35
10. De närboendes attityder till björnförekomst i ett tätortsnära skogsområde i Norrbottens kustland.....	40
10.1. Attityder till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden	40
10.1.1. Motiv till ställningstagande till björnförekomst i närhet av bostaden	41
10.2. Oro för den egna eller familjens säkerhet i situation av björnförekomst i närheten av bostaden	43
10.3. Attityder till begränsning av antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten	44
10.4. Attityder om björnens farlighet	47
10.5. Kunskap om björn	48
10.6. Attitydförändring till björn i och med den uppmärksammade björnförekomsten i det berörda skogsområdet	49
10.7. De svarandes övriga synpunkter angående den uppmärksammade björnförekomsten	49
11. Diskussion och slutsatser.....	51
Käll- och litteraturförteckning.....	60
Bilagor.....	62
Bilaga 1. Enkätundersökningens följbrev	62
Bilaga 2. Enkätfrågorna	63
Bilaga 3. Bifogad karta (Karta Bergnäset)	72
Bilaga 4. Påminnelse	73
Bilaga 5. Statistisk bearbetning av enkäterna	74
Bilaga 6. Undersökningsområdet	75
Bilaga 7. Områdesbeskrivning	76
Bilaga 8. Kärnområden för friluftaktivitet inom undersökningsområdet	77
Bilaga 9. Förändring av kärnområden för reproduktion av den svenska björnstammen i Norrbotten mellan 1981-1995	78
Bilaga 10. Björnfakta	79
Den svenska björnstammens antal och utbredning i Norrbotten	80
Myter om björn	81
Hur farlig är den skandinaviska brunbjörnen?	81
Björnens angreppsmönster	83
Hur skall man agera när man möter en björn?	84

1. Inledning och bakgrund

I början av juni 1999 uppmärksammades spår av björn i skogsområde på Bergnäset i Luleå. Enligt klösmärken på flera träd över ett stort område kunde det bekräftas att det rörde sig om en mindre hanbjörn som märkt ut sitt revir. (Sundgren², 1999). Det berörda skogsområdet ligger i direkt anslutning till ett tätbebyggt bostadsområde. Skogsområdet innefattar motionslingor och promenadstigar som möjliggör ett utbrett och innehållsrikt utnyttjande av området för diverse friluftaktiviteter som motionslöpning, promenader, hundrastning, cykling, skola-, och förskoleaktiviteter, korvgrillning, orientering, bär- och svamplockning. Området innefattar även två mindre insjöar, Trolltjärn som är en populär badplats samt Höträsket där det bedrivs ädelfiske (Se bilaga 7).

Det faktum att en björn spårats i en tätortsnära skog har hos mig väckt frågan om förekomsten av björn påverkat de närboendes rutiner för friluftsliv i området och samtidigt hur de närboende uppfattar björnförekomst i direkt närhet av sina bostäder. Jag har även för avsikt att utreda huruvida myndigheter och olika intresseorganisationer uppmärksammar de allt mer utbredda björnkoloniseringar i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden och om, och i sådant fall hur, de utifrån detta uppfattar problemsituationer i detta sammanhang skapade av allt fler närgångna björnar, bl.a. björnförekomst i relation till människors friluftaktiviteter och i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden.

Anledningen till varför jag finner förhållandet mellan den uppmärksammade björnförekomsten och de närboendes utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftaktivitet som intressant och undersökningsbart är p.g.a. att björnstammen idag är på stadig frammarsch i Sverige. Björnobservationen på Bergnäset i Luleå är en av flera av ett ökat antal observationer av björn i kustnära skogsområden i Norrbotten under de senaste åren. ”Att de ökande andelarna observationer av björn i länets kustnära områden är ett resultat av en ökande björnstam är nog ställt utom allt tvivel. Även om framförallt unga hanbjörnar vandrar långa sträckor så är ökningen av observationerna sådan att ingen annan rimlig förklaring finns. Dessutom observeras nu honor med ungar i dessa områden vilket pekar på en fast etablering.” (Sundgren³, 1999). Södra norrbottens reproduktionsområde, d.v.s. ett av två

² Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, intervju 1999-12-22.

³ dito.

geografiskt begränsade områden där det flesta antalet honor är stationerade i länet och därmed där den högst frekventa förökningen sker, har under den senaste 20-års perioden rört sig allt närmare och koloniserat skogsområden i Norrbottens kustland (Se bilaga 9) (Sandegren, 1997). Genom att honor stationerar sig i Norrbottens kustnära skogsområden samtidigt som björnstammen är under kraftig tillväxt kan detta i realitet skapa tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet och ge upphov till negativa förändringar i de närboendes friluftaktivitetsmönster och områdets nyttjandeintensitet.

Forskningen kring friluftsliv i Sverige har visat att friluftsliv har stor betydelse för människans välbefinnande såväl fysiskt, socialt som mentalt. Kombinationen fysisk aktivitet och naturkontakt uppges som den mest effektiva formen av rekreation. Friluftsliv i naturmiljöer har bevisat stor betydelse för handikappades rehabilitering och för barns utveckling (Wrådhe, 1999). Att bedriva friluftsliv i tätortsnära skogsområden blir med tiden ett allt viktigare komplement till dagens stresssamhälle och häktiska arbetsmiljöer genom att behov stiger allt jämnt för möjlighet till rekreation och friluftsliv som inte skall behöva vara välplanerat och krångligt utan kunna utövas i naturmiljöer i närheten av där folk bor, d.v.s. i den stadsnära naturen runt knuten (Skoog, Wägéus, 1998).

Forskningsresultat om "björnens farlighet för människan" har under senare år publicerats i ett antal rapporter av björnforskarna Jon Swenson och Finn Sandegren. Tidigare attitydundersökningar till björn och andra större rovdjur har även gjorts i Sverige. I denna uppsats inkluderas jämförande resultat av två tidigare attitydundersökningar, vars utredningar grundar sig i behovet av inblickar i den allmänna opinionens attityder till de växande rovdjursstammarna i Sverige: "*Attityder till rovdjur och rovdjurscenter i Hagfors kommun, Länsstyrelsen i Värmland, rapport 1998:20*" samt "*Svenskars inställning till varg, Naturvårdsverket 1999, rapport 4933*".

Inom denna uppsats undersökningsområde, d.v.s. det berörda skogsområdet på Bergnäset, förekom det alltså en björn i början av juli månad 1999 som genom klösmärken på tallar över stora delar av området bevisligen märkt ut sitt revir. Fenomenet uppmärksammades i massmedia under tiden för händelsen, men hur uppfattades detta av de närmast berörda, d.v.s. de närboende? Vad anser dessa människor om förekomst av björn i direkt närhet av sina bostäder? Har den uppmärksammade björnförekomsten på något sätt påverkat deras rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet? Denna uppsats skall försöka ge svar på

betydelsen av björnförekomst i skogsområden anslutna till tät bebyggelse och dess inverkan på de närboendes beteenden vid utevistelse och attityder till björn.

2. Syfte, avgränsningar och frågeställningar

2.1. Syfte

Huvudsyftet med denna uppsats är att utreda eventuella förändringar i de närboendes friluftaktivitetsmönster i ett skogsområde i direkt anslutning till ett tätbebyggt bostadsområde i situation av björnförekomst.

Ett av delsyftena är att utreda hur de närboende uppfattar björnförekomst i direkt närhet av sina bostäder och dess attityder till björn. Jag har även för avsikt att utreda myndigheter och olika intresseorganisationers uppfattningar om betydelsen av björnförekomst i närhet av tät bebyggelse; om, och i sådant fall hur, de uppfattar de allt mer utbredda björnkoloniseringarna i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden och om, och i sådant fall hur, de utifrån detta uppfattar problemsituationer i detta sammanhang skapade av de allt flera närgångna björnarna.

2.2. Avgränsningar

Rovdjursproblematiken har många olika interna problemområden som är värt att belysa när man behandlar betydelsen av rovdjursstammarnas utbredning och antal i ett socialt perspektiv. Rovdjurens negativa betydelse för renskötsel och annan tamdjurshållning skall vägas samman med uppfattningar om rovdjurens egna existensberättigande. Rovdjurens betydelse som resurstillgång för turism och berikande element i den svenska faunan är andra argument för en stor och utbredd rovdjursstam i Sverige. I denna uppsats kommer problemframställningen avgränsas till att närmare belysa björnförekomst i närhet av tät bebyggelse; attityder till björnförekomst i närheten av bostaden och dess påverkan på de närboendes friluftaktivitetsutnyttjande. Geografiskt avgränsar sig undersökningen till ett kustnära skogsområde i Norrbotten som ligger i direkt anslutning till ett tätbebyggt bostadsområde. Den grupp människor som undersökningen riktar sig mot är de närboende till det berörda skogsområdet, som antingen direkt eller indirekt berörs av den uppmärksammade björnförekomsten.

2.3. Frågeställningar

Uppsatsens huvudfrågeställningar är följande:

- Hur ser de närboendes friluftsmönster ut i det berörda skogsområdet?
- Har de närboendes aktivitetsmönster för friluftsliv påverkats av situation med björnförekomst, och i så fall hur?

Uppsatsen behandlar även dessa underfrågeställningar:

- Utgör björn ett hinder för de närboendes välbefinnande i sina friluftaktiviteter i det berörda skogsområdet?
- Vad anser de närboende till det berörda skogsområdet om förekomst av björn i direkt närhet av bostäderna?
- Anser de närboende till det berörda skogsområdet det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden?

3. Metod, material och disposition

3.1. Metod och material

Denna uppsats bygger huvudsakligen på en enkätundersökning som omfattar 100 personer i åldrarna 16 år och äldre som är bosatta i bostadsområdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset i Luleå (se bilaga 6). Kompletterande material utgörs av den statliga rovdjursutredningen SOU 1999:146 som publicerades den 14 januari 2000 samt vetenskapliga utredningar som behandlar allmänna fakta om den skandinaviska brunbjörnen, förhållandet människa/björn, björn förekommande i närhet av tät bebyggelse, björnens farlighet, samt friluftsliv i tätortsnära skogsområden.

För att få svar på myndigheter och olika intresseorganisationers uppfattningar om betydelsen av björnförekomst i närheten av tät bebyggelse, har jag gjort ett antal intervjuer med personer inom följande myndigheter/organisationer: Naturvårdsverket, Jägareförbundet, Friluftsrådet, Svenska Rovdjursföreningen, samt föreningen De5stora. De5stora är ett multimedia projekt med stöd av Jägareförbundet, Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden - WWF med syfte att informera de senaste kunskaperna om de fyra stora rovdjuren i Sverige (björn, varg, djäv och lo). Föreningens hemsida skall även utgöra ett diskussionsforum för olika attityder till de fyra stora rovdjuren och ge upplysning om vad som krävs för att människan (de femte rovdjuret) och de övriga stora rovdjuren skall bli anpassningsbara och kunna leva tillsammans utifrån varandras villkor, motiverat utifrån det faktum att de svenska rovdjursstammarna idag ökar med rask takt (Elander, 1999). Intervjufrågor och intervjukommentarer har sammanställts i kapitlet "Myndigheter och olika intresseorganisationers syn på betydelsen av björnförekomst i närhet av tät bebyggelse" och jämförts med rovdjursutredningen SOU 1999:146 förslag på problemåtgärder.

I uppsatsens resultatdel har jag även jämfört resultat av två tidigare attitydundersökningar till rovdjur: "Attityder till rovdjur och rovdjurscenter i Hagfors kommun" av Länsstyrelsen i Värmland (Björvall, 1999) samt Naturvårdsverkets rapport "Svenskarnas inställning till varg" (Wennerström, 1998).

3.2. Disposition

Uppsatsens resultatdel är uppdelad i två delar. Som bakgrundsdel och introduktion i ämnet behandlas intervjufrågor och intervjukommentarer i kapitlet ”Myndigheter och olika intresseorganisationers syn på betydelsen av björn i närhet av tät bebyggelse”. Sedan redovisas och analyseras resultatet av enkätundersökningen i olika mindre delområden, anpassade efter frågeformulärets avsnittsuppdelning. I uppsatsens sista kapitel ”Diskussion och slutsatser” redovisas och diskuteras utredningens frågeställningar utifrån resultatet av enkätundersökningen samt intervjukommentarerna av myndigheter och intresseorganisationerna. Mera allmän fakta om björn har jag valt att placera i utredningens bilagedel.

4. Målgrupp, urval och svarsfrekvens

4.1. Målgrupp och urval

Målgruppen för enkätundersökningen är personer boende i bostadsområdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset i Luleå i åldrarna 16 år och äldre.

Enkätundersökningen inkluderar ett slumpmässigt urval av 100 personer inom den angivna målgruppen. Urvalet gjordes av Luleå kommuns statsbyggnadskontor genom att slumpmässigt ta fram 100 individer i åldrarna 16 år och uppåt med boendeadress inom bostadsområdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset i Luleå. Detta motsvarar var 12:e person boende i det berörda bostadsområdet, d.v.s. 100 personer av ett totalt invånarantal av 843⁴.

Enkäten skickades ut med post och efter ca två veckor skickades en påminnelse ut till dem som ditintills inte besvarat enkäten.

De besvarade enkäterna har sammanställts genom statistiska bearbetningar av enkätfrågorna. De statistiska bearbetningarna redovisas och analyseras i stapeldiagram med förklarande text i utredningens resultatdel. De öppna frågorna, där de besvarande svarat med egna kommentarer, redovisas som citat och analyseras i utredningens resultatdel.

4.2. Svarsfrekvens

Av de 100 personer som slumpmässigt valts ut att delta i denna enkätundersökning svarade 70. Det innebär en svarsfrekvens om 70 %, vilket jag betraktar som god och ett tydligt bevis på en hög intressenivå av frågeställningarna bland de intervjuade. I de besvarade enkäterna förekom få interna frågebortfall i de enskilda frågorna. Av de slutna frågorna är bortfallsgenomsnittet 2 %, men på enkätens tre direkt öppna frågor förekom dock en högre bortfallsprocent. Men även på de tre direkt öppna frågorna betraktar jag svarsfrekvensen som god med ett svars-genomsnitt på 65 %.

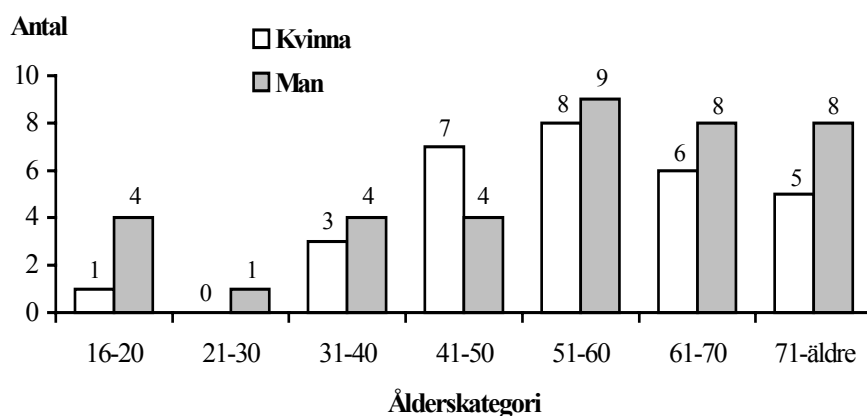
⁴ Luleå kommuns statsbyggnadskontor, 2000-01-01.

4.3. Ålder- och könsfördelning

Hur de svarande tillhörande olika ålderskategorier och hur kvinnor och män förhåller sig till varandra i frågeställningarna om friluftsliv i det berörda skogsområdet i samband med björnförekomst och i attityder till björn kommer i sammanställningen, förutom att analyseras var och en för sig, även jämföras och analyseras, dels i enskilda frågeställningar och dels i jämförelse mellan olika frågeställningar, i resultatdelens senare delar.

4.3.1. Åldersfördelning

Av de 70 svarande är svarsbenägenheten bland ålderskategorierna relativt jämt fördelat med undantag av kategorierna 16-20 och 21-30 som är underrepresenterade i förhållande till de övriga ålderskategorierna. Den höga svarsfrekvensen bland de äldre ålderskategorierna (51-60, 61-70, 71 år och uppåt) kan främst förklaras av en hög medelålder bland de bosatta i det berörda bostadsområdena. Av svaren att döma kan detta även förklaras av ett större intresse till de ställda frågorna och en större benägenhet att svara bland de äldre ålderskategorierna i jämförelse med de yngre ålderskategorierna (16-20, 21-30, 31-40, 41-50 år). Den enskilda ålderskategorin med den högsta svarsfrekvensen är kategorin 51-60 år som utgörs av 17 individer (se figur 1), vilket motsvarar var fjärde svarande.

Figur 1. De svarande fördelning på ålder och kön.

Antalet svarande kvinnor inom varje ålderskategori respektive antalet svarande män inom varje ålderskategori. *Det totala antalet svarande kvinnor = 30. Det totala antalet svarande män = 38. Bortfall = 2. (n=70).*

4.3.2. Könsfördelning

De svarandes fördelning på kön är relativt jämn, med något högre svarsfrekvens bland män. Av totalt 70 besvarade enkäter utgjordes 38 av män samt 30 av kvinnor. Urvalet till enkätundersökningen gjordes inte med jämn fördelning mellan kvinnor och män. Det slumpmässiga urvalet på 100 individer resulterade i 48 kvinnor och 52 män. Av de 48 tillfrågade kvinnor svarade 30 och av de 52 tillfrågade männen svarade 38.

Män mellan 51-60 år är den grupp med den högsta svarsfrekvensen. Dock är fördelningen män i de äldre ålderskategorierna relativt jämt fördelad. Bland kvinnorna är ålderskategorin 51-60 den högst svarsfrekventa, samtidigt som kategorin 21-30 inte representeras av någon kvinna (se figur 1).

5. Myndigheter och olika intresseorganisationers syn på betydelsen av björnförekomst i närhet av tät bebyggelse

Ett av denna uppsats delsyften är att undersöka om och hur myndigheter och olika intresseorganisationer riktar uppmärksamhet till de allt mera utbredda björnkoloniseringar i skogsområden i närhet av tät bebyggelse och om, och i sådant fall hur, de utifrån detta uppfattar problemsituationer i detta sammanhang skapade av de allt flera närgångna björnarna. Detta är ett problem som sammanfaller med en ökad björnstam. Det föreligger meningsskiljaktigheter mellan myndigheter och olika intresseorganisationer hur pass allvarligt problemen inom detta problemområde skall betraktas. Naturvårdsverket, som beslutande organ, har kritiserats av berörda intressegrupper för att inte uppsätta konkreta mål för hur björnstammen skall förvaltas. Under 1999 (publicerad 14 januari år 2000) har en statlig rovdjursutredning under ledning av Sören Ekström genomförts med grundläggande syfte att utarbeta förslag för en framtida rovdjursförvaltning som skall grundas på en rovdjurspolitik uppbyggd på samförstånd mellan olika intressegrupper. Ett av de viktigaste delmålen för utredningen är att presentera förslag på åtgärder vad gäller konflikter mellan rovdjur och lokalbefolkning, något som innefattar renskötseln, tamdjursnäringar, jägare, men även i viss mån den stora allmänheten människor och dess vistelse i skogsområden i anslutning till tät bebyggelse, skogsområden som i många fall är de mest intensivt utnyttjade skogsområdena för skogs- och naturbetonade friluftaktiviteter och rekreation. Vad jag själv har för syn på betydelsen av björnförekomst i närheten av tät bebyggelse, samt hur jag ställer mig till de olika myndigheterna och de olika intresseorganisationernas kommentarer på de berörda frågeställningarna, redovisar och diskuterar jag i uppsatsens sista kapitel "Diskussion och slutsatser".

5.1. Begränsning av björnstammen till områden utanför tät bebyggelse?

Har planeringsarbetet med björnstammen i Sverige som mål att begränsa dess antal och utbredning till områden utanför tät bebyggelse?

”Björnen är det av rovdjuren som kan utgöra den mest påtagliga risken för människor. Under olyckliga omständigheter kan björnar angripa och skada eller döda människor. Så sent som 1998 dödades en person av björn i Finland.” ”Vissa björnar söker sig till människors närhet

för att hitta föda och skapar då rädsla och oro.” ”Den kan därför ur ett socialt perspektiv anses som ett problem.” ”Särskilda insatser bör göras mot björnar som uppträder nära bebyggelse.” (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 197).

I den mån björnstammens storlek och utbredning skall regleras så sker det genom jakt med tillåtelse av Naturvårdsverket. De beslut om jakt som meddelats under senare år beträffande björn har meddelats med stöd av bestämmelserna om skyddsjakt (Miljödepartementet, SOU 1999:146a, 2000, s. 165). För att bedriva skyddsjakt på björn i syfte för fara för människor krävs det ett undantag. Enligt EG:s habitatdirektiv, som alla medlemsstater är tvungna att anpassa sina egna lagar till, kan undantag göras om inga andra lösningar finns, samtidigt som artens bevarandestatus inte försvåras eller dess utbredningsområde minskar (Miljödepartementet, SOU 1999:146a, 2000, s. 133ff), bl.a.: ”Av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller andra tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön.” (Miljödepartementet, SOU 1999:146a, 2000, s. 135).

Rovdjurutredningens förslag på användbara tillvägagångssätt att styra utvecklingen av björnstammen så att den inte etablerar sig i närheten av tät bebyggelse är att antingen försöka skrämma de närgångna björnarna eller ge tillstånd till skyddsjakt. Rovdjursutredningen anser det som en omöjlighet att björn regelbundet skall kunna förekomma i närhet av tätbebyggda områden utan att ett stort antal konflikter med människor skall uppstå (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 210f). ”Å andra sidan är dessa miljöer knappast heller lämpliga för rovdjuren. Risken är därför knappast stor att vi kommer att hamna i en situation där vi mer allmänt har rovdjur i närheten av områden med hög befolkningstäthet.” (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 211).

”Någon form av björnjakt har varit tillåten i Sverige med undantag för åren 1927-1942. I dag är jakten strikt reglerad med licenser för områden (i dag län). Jakten skall enligt Naturvårdsverket styras så att skador på främst tamdjursnäringen begränsas och det innebär att vi inte önskar en tät björnstam i tätortsnära områden, vilket ofta är liktydigt mer med jordbruksbygd och tamdjurshållning. Den näring som inte ryms i detta är ju rennäringen som i

huvudsak bedrivs långt från tätbefolkade områden, men konflikterna där försöker vi lösa på annat sätt.” (Franzén⁵, 2000).

”Från beslutande myndighet (Naturvårdsverket) och Länsstyrelsens sida anser vi inte att detta problem har tagits på allvar. I Jägareförbundets förslag till tilldelning har vi också pekat på behovet av fler än ett licensområde i länet (Norrbotten) för att på ett bättre sätt kunna styra avskjutningen till olika områden. Detta har inte accepterats av vare sig Länsstyrelse eller Naturvårdsverk, däremot accepterade länsviltnämnden detta förslag inför 1999 års jakt. En fråga som inte är besvarad är också: Vad menar vi med ”områden utanför tät bebyggelse”? Är det samtliga kustkommuner? Är det bara i absolut närhet till större samhällen både i kust och inland?”. (Sundgren⁶, 1999).

5.2. De närgångna björnarnas farlighet

Skall björnar som förekommer i närhet av tät bebyggelse betraktas som farligare än björnar i sin ”normala miljö”?

”De närgångna björnarna kan i vissa lägen anses som farligare av två orsaker. Dels vänjer de sig vid människor och förlorar sin skygghet, dels kan de hamna i trängda lägen och känna sig hotade om de kommer in i områden som de inte ”känner igen”. Att avliva björnar i närheten av tät bebyggelse anser vi kan komma ifråga då björnen uppträder aggressivt, då den under en längre tid uppehåller sig runt bebyggelse och söker sin mat i soptunnor och på andra sätt uppträder helt oskyggt samt eventuellt då unga björnar växer upp och lär sig att söka sin föda i närheten av hus.” (Sundgren⁷, intervju, 1999-12-22).

”Björn och människa kan leva mycket nära varandra utan större problem. På Europas björntätaste plats, dvs. i förorten Racadau utanför storstaden Brasov i Rumänien, precis bredvid 40 000 invånare i höghus, bor ett 20-tal björnar. De finns inom någon kilometers radie från höghusen under dagen, och alldeles fram på dörrstegen under natten. Året runt nästan, och sedan 15 år tillbaka. Vi tror det kan vara ett normalt förhållande. Man kanske inte ska ordna O-ringen just i det björntätaste området då ungarna är små, men om bara människan

⁵ Robert Franzén, Naturvårdsverket, intervju 2000-02-18.

⁶ Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, intervju 1999-12-22.

⁷ dito.

anpassar sin sophantering behöver det inte bli problem. Utomlands visar det sig också att björnars aggressiva problembeteende ofta utvecklas under en rätt lång tid. Man vet nästan alltid vilka det kommer att bli problem med. De kan tas bort.” (Widstrand⁸, 1999).

5.3. ”A fed bear is a dead bear”

Det som gör att björnar söker sig närmare bebyggelse kan i många fall ha att göra med att björnen förknippar människan med mat. Det stora problemet enligt björnforskarna är avfall i form av sopor, åtlar och slaktavfall som lockar allt fler björnar närmare bebyggelse. Eftersom björnar är mycket anpassningsbara och lär sig snabbt, samtidigt som de har beteendet att utnyttja den föda som påträffas, är det en naturlig utveckling att allt eftersom antalet björnar ökar, ökar även utbredningsbehoven med behoven av föda (Sandegren, 1997, s. 41f).

Exempel från östra Europa visar att björnar på vissa ställen vant sig vid att leva sida vid sida med människor genom att de förknippar människor med mat. ”I en stadsdel i den stora staden Brasov kommer björnarna varje natt ner och äter ur soptunnorna. Jag satt själv på bara några meters avstånd och iakttog hur en hona med tre ungar rumsterade runt bland soporna och en pojke i bostadsområdet försökte mata björnhonan. Soptunnorna står bara ca 25-30 meter från höghusen. Myndigheterna vill sätta lås på tunnorna så att björnarna ska söka föda på annat håll.” (Ljunggren⁹, 2000).

”Vi har många exempel på att dessa "småbjörnar" ofta tas emot välvilligt till en början och att folk också lägger ut mat. Det slutar nästan alltid med att björnen återkommer och att björnens skygghet för människor avtar. Björnar skall inte ges möjlighet att ha tillgång till mat i människors närhet. Speciellt i USA har man tidigare haft problem med detta och man har också till stor del kommit till rätta med problemet. Uttrycket "A fed bear is a dead bear" står att läsa på skyltar i vissa områden!” (Franzén¹⁰, 2000).

⁸ Staffan Widstrand, föreningen De5Stora, intervju 1999-12-13.

⁹ Björn Ljunggren, Ordförande i Svenska Rovdjursföreningen, intervju 2000-01-05.

5.4. Sociala hänsynsfaktorer i planeringsarbetet av den svenska björnstammen

I arbetet att fastställa en lämplig och bärande björnstim i Sverige finns det många olika faktorer att ta hänsyn till inom både biologiska och samhälliga områden. Är det rimligt att i detta sammanhang även rikta hänsyn till björnens påverkan på friluftaktivitetsmönstret i tätortsnära skogsområden och berörda människors attityder till björnförekomst i tätortsnära skogsområden? Är det acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden?

Minimivån på 1000 björnar i Sverige är redan uppnådd (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 197). Den biologiska bärkraften, d.v.s. det antal björnar som miljön skulle kunna tillåta om björnarna själva tilläts bestämma utan begränsningar av människan, skulle enligt "Skandinaviska björnprojektet" tillåta mer än 5000 björnar i glesbygden norr om den biologiska norrlandsgränsen (Sandegren, 1997, s. 67). I dag är utgångspunkten 1000 björnar i Sverige och utifrån denna siffra anser rovdjursutredningen att björnstammen kan fortsätta växa. Den gräns som av rovdjursutredningen anses som långsiktigt livskraftig är en björnstim på 1 500 individer, en reduktion från tidigare antal uppsatta av Naturvårdsverket på 2000-2500 individer som långsiktigt mål. "Björnstammens utveckling bör mot bakgrund av det antal djur som i dag finns i ökande grad kunna styras utifrån näringarnas och jaktens intressen samt av de sociala aspekterna." (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 197).

"Det finns flera aspekter vad gäller möjligheten att hålla en stor björnstim. En mycket starkt vägande faktor måste vara lokalbefolkningens syn på rovviltförekomst. Björnstammen måste också ses i en helhet tillsammans med de andra stora rovdjuren. Men detta gäller naturligtvis HELA Sverige, det får inte bli så att personer som bor i glesbygd får ta hela ansvaret för den rovviltstim som samhället bestämmer att vi ska ha. Personer i glesbygd kan känna samma obehag för rovdjuren som de som bor i tätbebyggda områden. Dessutom har personer i glesbygd ofta valt att leva där på grund av sitt stora intresse för skog, jakt och fiske. Deras fritid kan många gånger begränsas på ett mer drastiskt sätt än personer som har skogen som

¹⁰ Robert Franzén, Naturvårdsverket, intervju 2000-02-18.

en mindre del i sin fritid. I Jägareförbundets rovdjurspolicy står det "...Stammarnas skall ha en sådan utbredning och numerär att arternas långsiktiga överlevnad i Sverige kan garanteras....när dessa grundläggande mål uppnåtts skall stammarnas numerär och utbredning genom jakt balanseras till nivåer som är acceptabla för lokalbefolkning, de areella näringarna inklusive renskötseln samt de jägare som beskattar viltstammarna som de stora rovdjuren påverkar genom sin predation". Frågan om begränsning av nivån på rovviltstammarna skall alltså avgöras så nära som möjligt de människor som berörs!" (Sundgren¹¹, 1999).

"Att människor är rädda för rovdjur avhjälpas inte genom att det ges tillstånd att avliva vargar, björnar eller lodjur. Det viktigaste särintresset är inte i första hand ett mänskligt intresse. Det är helt enkelt rovdjurens egen självklara rätt att finnas i en miljö med naturliga bytesdjur. En miljö där de kan överleva i tillräckligt stora populationer". (Svenska Rovdjursföreningen, 1999).

"Björnstammen ska få sprida sig till alla delar av landet där det finns naturliga förutsättningar för björnarna att leva och det gör det onekligen i Norrlands kustland. Sedan måste vi se till att människor har kunskaper om björnen och vet hur de ska uppföra sig. Vi måste akta oss väldigt noga för att säga att björnen är farlig. Generellt sett är den inte farlig, men man måste ha respekt för den och inte bära sig dumt åt på olika sätt. Bara tre personer i Norden har dödats av björn under förra seklet (1900-talet). En i vardera Sverige, Norge och Finland. Björnar, som uppehåller sig alltför nära människoboningar och därutöver kanske uppvisar ett oskyggt beteende på andra sätt, är de första som vi ska ta bort genom skydds jakt. Slutsats: Björnförekomst i kustnära skogsland bör inte förändra folks friluftaktiviteter i vidare utsträckning." Slutligen: Jag vet inte hur ofta det inträffar olyckor med älgar som skadar människor. Det är ju inte lika sensationellt som om det är björn. Det är nog något större anledning att vara försiktig med björnen, men jag tror inte att skillnaden är så stor som de flesta kanske föreställer sig. Många tror att björnen är farligare än den är och att älgen är mindre farlig än den är." (Ljunggren¹², 2000).

"Självklart måste man ta hänsyn till människors attityder och reaktioner på närvaro av rovdjur som björn i tätortsnära sammanhang. Hänsynen i detta fall innebär naturligtvis inte begränsningar av björnpopulationen eller björnens utbredning, utan snarare genom upplysning

¹¹ Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, intervju 1999-12-22.

¹² Björn Ljunggren, Ordförande i Svenska Rovdjursföreningen, intervju 2000-01-05.

och undervisning om hur man lämpligen förhåller sig till björn och björnkontakter i områden där sådana kontakter kan ske. Den enda gången det är acceptabelt att påverka björnstammen i form av avskjutning är när någon speciell björn på grund av ändrat beteende utgör en direkt fara för människor. Rädsla och okunskap bör ej ligga till grund för begränsningar i viltstammar. Rovdjursstammen skall i övrigt endast begränsas av de ekologiska bärkraftbegränsningarna.” (Gelter¹³, 2000).

5.5. Rädsla för rovdjur som hinder för friluftaktivitet

I människors friluftslivsaktivitetsmönster uppkommer olika hinder som hämmar utförandet av aktiviteter. Enligt Ingemar Norling, författare till ”fritid och hinder” (Statens naturvårdsverk PM 1995 (1985)), kan sådana hinder delas upp i fem huvudgrupper: Psykologiska-, sociala-, ekonomiska-, geografiska-, fysiologiska hinder. Skall "rädsla", i detta fall rädsla för rovdjur, betraktas som ett ytterligare hinder i människors utövande av friluftaktiviteter?

”Rädsla för rovdjur som ett hinder i människors utövande av friluftaktiviteter bör i så fall räknas in som psykologiska hinder. Man ska inte förstora upp ett eventuellt problem till en större dignitet än vad det har, för då kan ”rädslan” bli ett självändamål. Jag har personliga erfarenheter av friluftsliv i björntäta områden i Yukon och Alaska, och vet att med god information och upplysning, samt eventuellt med rätt utrustning, såsom björnspray, utgör täta rovdjurspopulationer inget hinder för ett aktivt friluftsliv. Utan snarare tvärtom sätter närvaro av rovdjur en ytterligare dimension på friluftsupplevelsen. En tät rovdjurspopulation skulle kunna vara en stor attraktion inom friluftsturism och bidra till en ökad acceptans bland lokalbefolkningen, om man upptäcker att en tät rovdjurspopulation inte bara är ett problem utan även en potential. Ur friluftsförändrings synvinkel utgör en tät rovdjurspopulation inget problem, snarare tvärt om, ett berikande av naturupplevelsena.” (Gelter¹⁴, 2000).

5.6. Konsten att umgås med rovdjur

Om människor boende i ett tätbefolkat område i anslutning till skogsområde med rika möjligheter för ett nära och innehållsrikt friluftsliv upphör eller minskar utnyttjandet av

¹³ Hans Gelter, Ordförande Friluftsförändringen i Luleå, intervju 2000-01-04.

¹⁴ dito.

området för friluftsliv beroende av rädsla för björn. Hur skall man som berörd i planeringen av rovdjursstammarna agera i en sådan situation för att ta bort denna rädsla och väcka intresset tillbaka?

”Behovet av information och utbildning i dessa frågor är fortfarande stort. Ansvar för att människor har den kunskap som behövs för att kunna ”umgås” med rovdjur i sin närmiljö är en fråga som alla berörda myndigheter och organisationer måste ta på allvar. Genom att sprida denna kunskap till beslutsfattare, media och befolkningen i sin helhet så tror vi att problemet inte behöver bli så stort. Om myndigheternas förståelse för människors osäkerhet ökar och visar sig i förvaltningsåtgärderna, t.ex. ökad avskjutning i de delar där rovviltstammarna har nått en tillräcklig täthet eller i de områden där stammarna ökar för snabbt, kommer enligt vår uppfattning problemen i framtiden att vara hanterbara. Frågan om ökningstakten är viktig att ha med i beräkningarna eftersom vanan att leva i närheten av stora rovdjur oftast verkar dämpa oron.” (Sundgren¹⁵, 1999).

”Beträffande människors rädsla så hänger den till stor del ihop med den bild vi har av dessa rovdjur. Få människor har egna upplevelser. Jag tror att tiden kan visa att rovdjur och människor även i Sverige kan leva tillsammans. Det handlar mycket om att lära sig leva tillsammans med rovdjur. Rovdjuren och inte minst björnarna gör vad de kan för att undvika kontakt med människor (Franzén¹⁶, 2000).

”Genom intensiva insatser av undervisning och information om björnens natur och beteenden, beteenden vid björnmöten och eventuella risker med björnmöten. Jag kan även tänka mig en form av legalisering av björnspray typ i den som används i Nordamerika, där den eventuella skyddseffekten av sprayen ej är klarlagd men som till stor del minskar människors rädsla att idka friluftsliv i björntäta områden.” (Gelter¹⁷, 2000).

Enligt rovdjursutredningen bör Regeringen ge Naturvårdsverket i uppdrag att utarbeta en detaljerad informationsstrategi och att inrätta ett eller flera rovdjurscentra för att utveckla verksamheten till ett aktivt informationsarbete mot allmänheten. Det finns enligt rovdjursutredningen goda skäl för att staten skall bidra till att det inrättas ett eller flera

¹⁵ Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, intervju 1999-12-22.

¹⁶ Robert Franzén, Naturvårdsverket, intervju 2000-02-18.

¹⁷ Hans Gelter, Ordförande Friluftsförbundet i Luleå, intervju 2000-01-04.

rikstäckande centra för spridning av information om rovdjuren. För statens del skall satsningen enligt rovdjursutredningen innefatta ett visst ekonomiskt stöd till kompetensutveckling och informationsinsatser (Miljödepartementet, SOU 1999:146a, 2000, s. 23).

6. Barnfamiljer, hundägare och intresseföreningsmedlemmar om björnförekomst i ett tätortsnära skogsområde

Förutom att analysera jämförandeförhållandet mellan kvinnor och män och ålderskategorier har jag även valt att analysera barnfamiljer, hundägare samt intresseföreningsmedlemmars påverkan av och attityd till björn i närhet av ett tätbefolkat bostadsområde. Till gruppen barnfamiljer hör de svarande som angivit ”barn under 16 år i hushållet”. Hundägare utgörs av dem som angivit ”hund i hushållet”. Till gruppen intresseföreningsmedlemmar hör de svarande som tillhör någon eller några idrotts-, friluftsliv-, naturskydds, eller jägareföreningar.

6.1. Barnfamiljer

Barnfamiljer är en grupp vars friluftaktivitetsmönster i det berörda skogsområdet kan tänkas påverkas mera negativt än andra i en situation av björnförekomst på så sätt att de betraktar björn som en riskfaktor för barnens säkerhet. Genom att den tillfrågade uppgavs ange om det finns ”barn under 16 år i hushållet” gav detta underlag för att analysera om, och i sådant fall hur, barnfamiljers friluftaktivitetsmönster i samband av björnförekomst och attityd till björnförekomst i närheten av bostaden skiljer sig från hushåll utan barn.

14 svarande angav barn under 16 år i hushållet. I jämförelse mellan barnfamiljer och icke barnfamiljer vad gäller friluftaktivitetsmönster i det berörda skogsområdet i samband med björnförekomst är skillnaderna marginella. 9 av de 14 hushållen som angett barn under 16 år i hushållet har inte alls påverkats av björnförekomsten i samband med friluftaktivitet i det berörda skogsområdet. 2 av de 4 svarande med barnfamilj som dock påverkats av björnförekomsten i samband med friluftaktivitet i det berörda skogsområdet hade två av dem till och med ”ökat” utnyttjandet av skogsområdet för friluftsliv under den närmaste tiden efter uppmärksammandet av björnförekomst.

9 av de 14 svarande med barnfamilj känner ingen oro alls för sin egen eller för sin familjs säkerhet i en situation av björnförekomst i närheten av bostaden. Den sammanställda statistiken på frågor som berör attityd till björnförekomst i närheten av bostaden visar att det inte föreligger några nämnvärda mellan barnfamiljer och icke barnfamiljer.

6.2. Hundägare

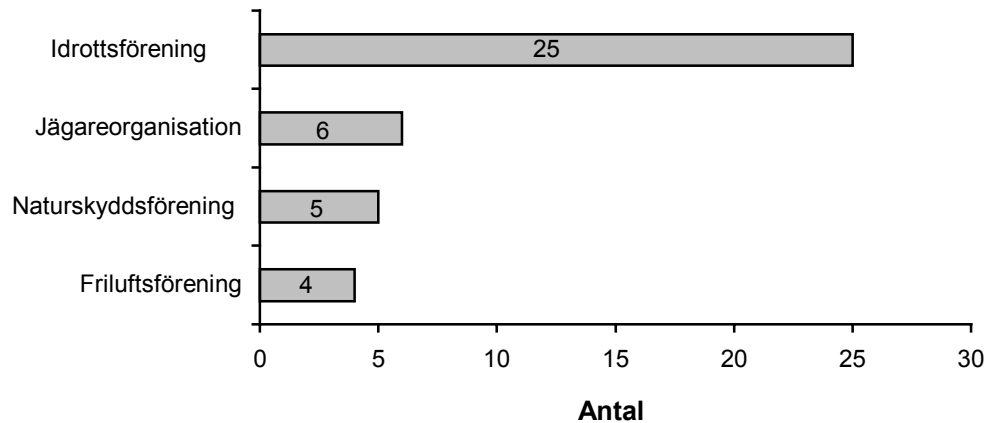
I likhet med barnfamiljer anser jag det som relevant att undersöka om hundägarnas friluftaktivitetsmönster i det berörda skogsområdet i samband av björnförekomst och attityd till björnförekomst i närheten av bostaden påverkas mer negativt utifrån det faktum att hundar kan framkalla aggressiva beteenden hos björnar och utifrån det faktum att i de fall björnangrepp på människa har inträffat, ofta har inträffat med hundar inblandade.

Av de svarande som angett hund i hushållet har samtliga även angett hundrastning som ett av alternativen av former för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet. Av dessa 10 hushåll med hund har 7 svarande angett att ”Förekomsten av björn inte alls påverkat mig” i samband med friluftaktivitet i det berörda skogsområdet. 7 av 10 svarande med hund i hushållet skulle ”Minska” alternativt ”Upphöra” utnyttjandet av skogsområdet för friluftaktivitet vid en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst, vilket är en större andel än det totala genomsnittet. Detta resultat kan tyda på att det råder en medvetenhet bland hundägare att hundar kan framkalla aggressiva reaktioner hos björn. Detta kan även styrkas genom att jämföra svarsfrekvenserna på frågan ”Skulle Du känna Dig tryggare att vistas i det berörda skogsområdet om Du visste helt säkert att det inte fanns någon björn i området?” mellan hundägarna och icke hundägare. På denna fråga svarade 8 av 10 hundägare ”Ja, absolut” respektive ”Ja, sådär”, tillskillnad från endast varannan icke hundägare. Detta utfall tyder på att björnförekomst i det berörda skogsområdet innebär en viss otrygghetsfaktor för hundägarna.

6.3. Intresseföreningsmedlemmar

Till gruppen intresseföreningsmedlemmar hör dem som tillhör någon idrottsförening, friluftsförening, naturskyddsförening (t.ex. Greenpeace, Svenska Naturskyddsföreningen etc.) eller någon jägareorganisation. I likhet med barnfamiljer och hundägare anser jag det som relevant att undersöka om det föreligger några skillnader i utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftaktivitet och attityd till björn mellan individer tillhörande någon/några av de ovan nämnda föreningskategorierna och de svarande som inte tillhör någon av dessa föreningskategorier. Anledningen till varför jag anser detta jämförandeförhållande som relevant att undersöka grundar sig utifrån ett antagande att de svarande som är medlem i någon/några idrottsföreningar utnyttjar det berörda skogsområdet i högre grad än det totala

genomsnittet svarande, samtidigt som medlemmar i de tre övriga intresseföreningarna bör besitta en genomsnittlig högre kunskapsnivå om djur och natur än det totala genomsnittet av de svarande.

Figur 2. Intresseföreningsmedlemskap.

Antalet medlemmar inom varje intresseföreningskategori av de svarande i enkätundersökningen. ($n=70$).

40 svarande har angett att de tillhör någon idrottsförening, friluftsförening, naturskyddsförening eller någon jägareorganisation (se figur 2). Av de svarande som har angett ”annan/andra” föreningsmedlemskap återfinns individer tillhörande pensionärsföreningar, religiösa föreningar, djursällskap, politiska organisationer, villaföreningar, hamnföreningar, fiskeförening, byaförening, skoterförening, hemvärnet.

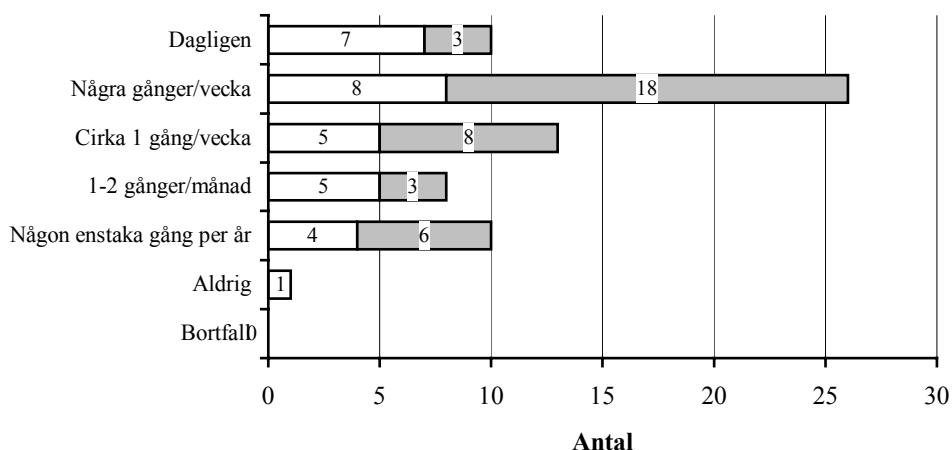
Sammantaget visar det sig att det föreligger vissa skillnader mellan de svarande som tillhör någon av intresseföreningarna och de övriga svarande i attityder till björn men däremot inte i utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftsliv. Intresseföreningsmedlemmarna har över lag en mer positiv attityd till björn i jämförelse med det övriga svarande. I senare delar av uppsatsens resultatframställning analyseras jämförandeförhållandet mera ingående i de olika enskilda frågeställningarna mellan de svarande som är medlem i någon av intresseföreningarna och de övriga svarande.

7. De närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet

Det geografiska område som utreds i denna uppsats är ett tätbefolkat bostadsområde omgivet av ett skogsområde med rika möjligheter för ett stimulerande friluftsliv. Området inkluderar fotbollsplaner, badplats, motionsslingor, grillplatser, ädelfiske, motorcrossbana, m.m. För att kunna kommentera och analysera vad situationer av björnförekomst kan komma att orsaka för effekter på de närboendes rutiner för friluftaktivitet i området är det väsentligt att undersöka till vilken grad det berörda skogsområdet utnyttjas av de närboende för diverse friluftaktiviteter. För att de närboendes friluftaktivitetsmönster i det berörda skogsområdet skall bli mer tydligt har jag även valt att undersöka formerna för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet, samt vilka delområden inom utredningsområdet som mestadels utnyttjas för diverse friluftaktiviteter av de närboende.

7.1. Nyttjandegrad av det berörda skogsområdet för friluftaktivitet

Alla utom en svarande uppgav att de utnyttjar det berörda skogsområdet för friluftaktivitet. 7 av 10 svarande utnyttjar skogsområdet för friluftaktivitet 1 gång/vecka eller mer.

Figur 3. Nyttjandegrad av det berörda skogsområdet för friluftsliv.

Antalet svarande kvinnor inom varje nyttjandegradsalternativ respektive antalet svarande män inom varje nyttjandegradsalternativ. *Det totala antalet svarande kvinnor = 30. Det totala antalet svarande män = 38. (n=70).*

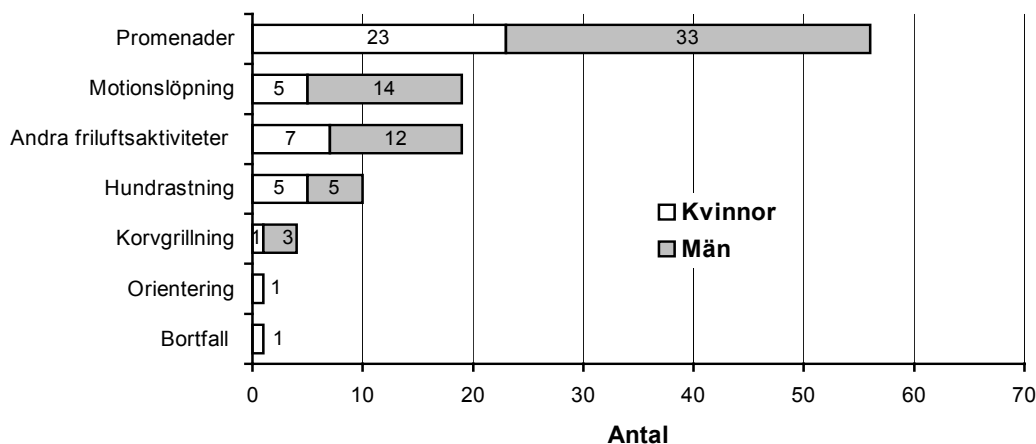
Nyttjandegraden bland de närboende tycks stiga med åldern. De allra flesta av de svarande som är över 51 år utnyttjar området för diverse friluftaktiviteter 1 gång/veckan eller mer. Den ålderskategori som utnyttjar området minst utgörs av kategorin 16-20 år, där 4 av de totalt 5 svarande angav att de endast utnyttjar det berörda skogsområdet 1-2 gånger/månaden eller mindre.

25 av 33 svarande tillhörande någon/några av intresseföreningarna, d.v.s. idrotts-, friluft-, naturskydds-, eller jägareföreningar, utnyttjar det berörda skogsområdet för friluftaktivitet 1 gång/vecka eller mer. Av de övriga svaranden är motsvarande siffra 25 av 37. Jämförandeförhållandet visar att det föreligger inga nämnvärda skillnader mellan de svarande intresseföreningsmedlemmarna och de övriga svarande i utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftsliv. Resultaten av de svarande idrottsföreningsmedlemmarnas nyttjandegrad visar heller inga nämnvärda skillnader, vare sig i jämförelse med de övriga föreningsmedlemmarna eller i jämförelse med det totala genomsnittet.

7.2. Former för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet

56 svarande har uppgett att de utnyttjar det berörda skogsområdet för "Promenader". Den näst största enskilda friluftaktiviteten är "Motionslöpning" som utövas av 19 svarande. En lika stor andel svarande (19 st.) har angett att de utnyttjar området även för "Andra friluftaktiviteter" som skidåkning på vintern, cykling, bär/svampplockning, trädgårdsarbete och motorcross (på motorcrossbanan). 10 svarande har angett att de utnyttjar området för "Hundrastning". Runt Höträsket finns ett antal grillplatser som till viss mån verkar utnyttjas av de närboende eftersom 4 svarande har angett att de brukar utnyttja området för "Korvgrillning".

Inom de ålderskategorier som utnyttjar området mest intensivt, d.v.s. de äldre ålderskategorierna från 51 år och uppåt, är promenader den mest angivna friluftaktiviteten. 91% av de svarande som är 51 år eller äldre utnyttjar det berörda skogsområdet för promenader (se figur 4).

Figur 4. Former för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet.

Antalet svarande kvinnor inom varje form för friluftaktivitet respektive antalet svarande män inom varje form för friluftaktivitet. *Det totala antalet svarande kvinnor = 30. Det totala antalet svarande män = 38. (n=70).*

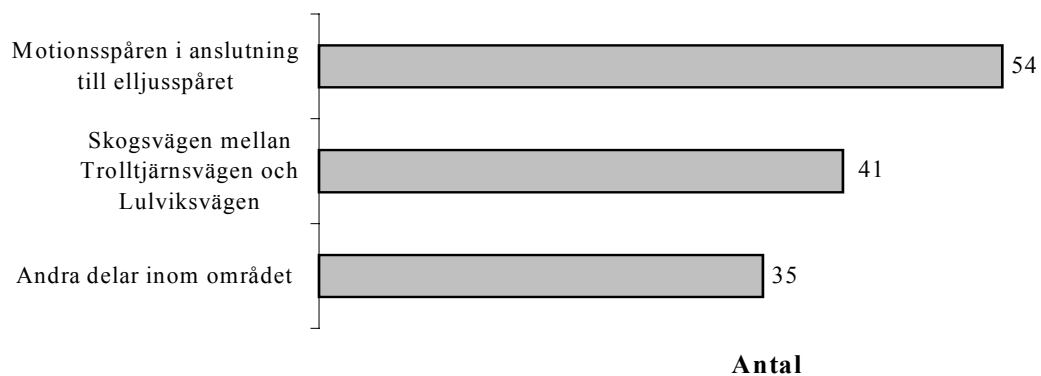
7.3. Delområden för friluftaktivitet inom det berörda skogsområdet

54 svarande har angett att de utnyttjar motionsspåren i anslutning till elljusspåret för diverse friluftaktiviteter. 18 av dem utnyttjar endast dessa delar av det berörda skogsområdet. Det delområde inom det berörda skogsområdet som har den näst största utnyttjandeintensiteten är skogsvägen mellan Trolltjärnsvägen och Lulviksvägen som utnyttjas av 41 svarande (se figur 5). Drygt en tredjedel av de svarande har angett att de utnyttjar både motionsspåren i anslutning till elljusspåret och skogsvägen mellan Trolltjärnsvägen och Lulviksvägen, samt att de även utnyttjar andra delar inom området.

De svarande uppgavs att förutom ange de alternativa områden de utnyttjar även markera på bifogad karta på enkätens sista sida vilket eller vilka områden inom undersökningsområdet som de utnyttjar mest genom att rita en ring runt det området.

Ur sammanställningen av markeringarna har ett antal kärnområden utkristalliserats. Vissa utnyttjar endast små delar inom området, t.ex. i direkt anslutning till Trolltjärn och det mindre skogspartiet nedanför bostadsområdet Trollnäs i anslutning till älven. De absoluta kärnområdena utgörs av motionsslingan runt Höträsket och skogsvägen mellan Trolltjärnsvägen och Lulviksvägen. Markeringarna påvisar även att större delar inom området

utnyttjas av enskilda närboende, i vissa fall områden som sträcker sig ända ut till Kallax flygplats (se bilaga 8).

Figur 5. De närboendes utnyttjande av olika delområden inom det berörda skogsområdet för friluftaktivitet.
Antalet svarande av redovisat svarsalternativ. ($n=70$).

8. Kännedom om björnen på Bergnäset

Den absoluta majoriteten av de svarande uppgav att de uppmärksammat i juli månad 1999 att det förekom en björn på Bergnäset i Luleå. Endast 2 svarande uppgav att de inte hade uppmärksammat björnförekomsten. Av dem som uppmärksammat björnförekomsten hade de flesta antingen läst om björnförekomsten i någon "Dagstidning", och/eller sett och hört om björnförekomsten på "Radio/TV", eller fått reda på björnförekomsten via "Vänner/bekanta/grannar". 6 st. av det svarande angav att de även fått reda på björnförekomsten på annat sätt än via media och bekanta. Av dessa hade 5 st. svarande själv sett spår av björn i form av spårstämplor och klösmärken i träd. En person hade uppenbarligen sett björn med egna ögon i det berörda skogsområdet och som av sitt uppträdande att döma sannerligen drabbats av "björnfrossa", citerat:

"Vid rastning av hunden stod en främmande man och inväntade mig. Han var upprörd och sa att han måste få berätta för någon, att han från sin cykel hade sett en björn. Han var mycket uppskakad och talade osammanhängande."

9. Friluftaktivitet i det berörda skogsområdet i samband av björnförekomst

För att undersöka vilken inverkan björnförekomst i det berörda skogsområdet har för de närboendes friluftaktivitetsutövande har den svarande uppgivits att ange dels på vilket sätt den uppmärksammade björnförekomsten påverkat rutinerna för friluftaktivitet, dels om någon/eller några av hushållets övriga familjemedlemmar ändrat sina rutiner för friluftsliv i och med björnförekomsten och dels om björnförekomsten utgör något hinder för den svarande personligen att utöva friluftaktivitet i området. För att mera ingående kunna analysera vad björnförekomst innebär för de närboendes friluftaktivitetsutnyttjande har de svarande även uppgivits att ange hur dess friluftaktivitetsmönster skulle påverkas vid hypotetiska antaganden som tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet samt vid en situation där den svarande med säkerhet vet att det inte finns någon björn i området.

9.1. Björnförekomstens påverkan på de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet

I det förgående kapitlet redovisades resultatet som påvisade de närboendes intensiva utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftaktivitet. Men vad skedde med de närboendes friluftsutövande i det berörda skogsområdet när den uppmärksammade björnförekomsten uppdagades? Jag anser det som relevant att undersöka den uppmärksammade björnförekomstens påverkan på de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet, dels p.g.a. den tätortsnära skogens betydelse för de närboendes friluftsliv och rekreation, och dels i syfte att undersöka om de närboende till det berörda skogsområdet agerande i denna specifika och hitintills ovanliga situation av björnförekomst, en situation som i framtiden mer eller mindre kan bli en vana för de närboende.

För att på bästa sätt kunna skapa en uppfattning om, och i sådant fall på vilket sätt den uppmärksammade björnförekomsten påverkat de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet uppgavs de svarande att ange vilken påverkandeform som stämmer bäst överens med dennes agerande i och med björnförekomsten. De valbara påverkandeformerna delades upp efter fyra huvudkategorier: ”Upphörde bedriva

fritidsaktiviteter i skogsområdet”, ”*Minskat* utnyttjandet av skogsområdet för friluftaktivitet”, ”*Ökat* utnyttjandet av skogsområdet för friluftaktivitet” och ”*Skiftat plats* inom området för friluftaktivitet”. Dessa fyra huvudkategorier delades upp var och en i två underkategorier: ”*under den närmast tiden* efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner” och ”*har inte återupptagit* normala rutiner beroende på björnförekomsten”. Om inte någon av huvudkategorierna kombinerat med någon av underkategorierna stämmer överens med den svarandes agerande kunde denne själv med egna ord ange sin påverkandeform (se bilaga 2).

Enligt den statistiska bearbetningen visar det sig att en tydlig majoritet svarande (54 st.) har uppgett att förekomsten av björn i området *inte alls påverkat* dem i dess utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftsliv. 14 svarande har dock på något sätt påverkats negativt i dess utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftaktivitet i och med björnförekomsten på så sätt att 8 *upphörde* bedriva fritidsaktiviteter i det berörda skogsområdet under den närmaste tiden efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner, och 6 har *minskat* utnyttjandet av skogsområdet för friluftsliv. Av dem som minskat utnyttjandet av skogsområdet för friluftsliv har hälften återupptagit rutinerna en tid efter uppmärksammandet, medan den andra hälften inte återupptagit normala rutiner. 4 svarande uppgav att de *ökat* utnyttjandet av området under den närmaste tiden efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner. 5 svarande uppgav att de *skiftat plats* inom skogsområdet för friluftaktivitet i och med björnförekomsten. Ett fåtal svarande angav att deras rutiner för friluftaktivitet påverkats på *annat* sätt i form av: Citatexempel:

”Mer dagtid på sommaren. Höst: Använder endast elljusspåret närmast bebyggelse på kvällstid.”

”Inte lika planlöst som tidigare.”

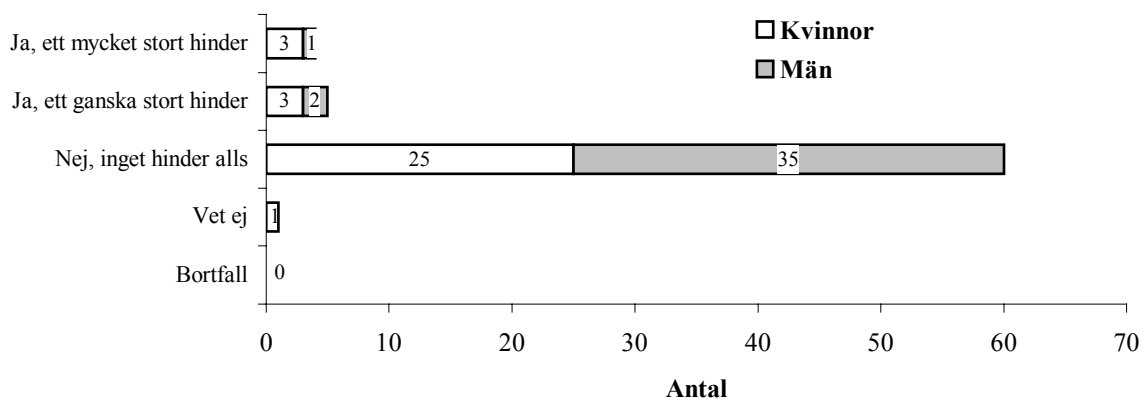
Den absoluta majoriteten svarande (62 st.) har angivit att ingen annan av hushållets övriga familjemedlemmar ändrat sina rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet i och med björnförekomsten. För 5 svarande har friluftaktivitetsmönster bland de övriga familjemedlemmarna i hushållet förändrats, bl.a. på så sätt att: Citatexempel:

”Min sambo inte springer ensam idag.”

”Man inte vågar gå ut ensam när det är mörkt. Man är också rädd fast man är i sällskap.”

”Minskat utnyttjandet av skogsområdet.”

En absolut majoritet svarande (60 st.) har även angett att björnförekomsten inte personligen för dem utgör något hinder i utövandet av friluftaktiviteter i det berörda skogsområdet. Av de 9 svarande som dock anser att björnförekomsten personligen för dem utgör hinder i friluftaktivitetsutövandet i skogsområdet är andelen kvinnor övervägande. 6 av de totalt 30 svarande kvinnorna har angivit björnförekomsten som hinder för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet i jämförelse med 3 av de totalt 38 svarande männen (se figur 6).

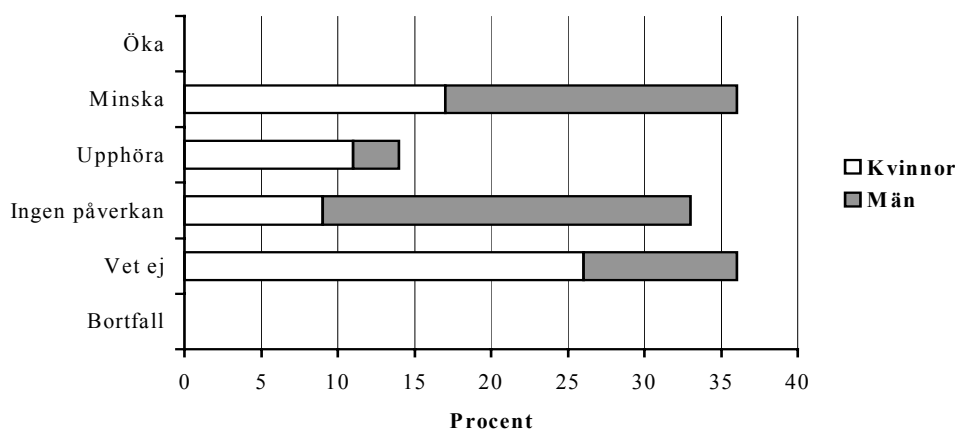

Figur 6. Björnförekomst som hinder för friluftaktivitet.

Antalet svarande kvinnor inom varje svarsalternativ respektive antalet svarande män inom varje svarsalternativ. *Det totala antalet svarande kvinnor = 30. Det totala antalet svarande män = 38.*

Nästan hälften (30 st.) av de svarande som *inte* anser att björnförekomsten utgör något hinder personligen för dem att utöva friluftaktiviteter i skogsområdet skulle däremot *minska*, alternativt *upphöra* utnyttjandet av området vid en antagande situation av tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet. Drygt en tredjedel av de svarande (23 st.) anser att tätare perioder av björnförekomst *inte* skulle påverka dess utnyttjande av området för friluftaktiviteter samtidigt som 12 svarande *inte vet* hur deras utnyttjande av området skulle påverkas vid en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst. Av den andel svarande som skulle upphöra att bedriva friluftaktiviteter, som i fallet ovan, är kvinnor kraftigt övervägande, samtidigt som en övervägande andel män anser sig agera opåverkat vad

gäller friluftaktivitet i skogsområdet vid en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst (se figur 7).

Figur 7. Utnyttjandet av det berörda skogsområdet i en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst.

Den relativa fördelningen i procent av de svarande i enkätundersökningen (den procentuella andelen kvinnor i förhållande till den totala andelen svarande kvinnor, respektive den procentuella andelen män i förhållande till den totala andelen svarande män). (n=70).

Majoriteten av de närboendes rutiner för friluftsliv i det berörda skogsområdet tycks inte alls på något sätt ha påverkats av den uppmärksammade björnförekomsten. Av de 22 av totalt 70 svarande som angett att dess rutiner för friluftsliv påverkats negativt, har ingen helt och hållet upphört att bedriva friluftaktivitet i området, utan i de flesta fall som de svarande påverkats negativt var under den närmaste tid för uppmärksammandet av björnförekomsten. En sporadisk björnförekomst som denna har alltså inte inneburit några drastiska förändringar i närbefolkningens utnyttjande av det berörda skogsområde för friluftsliv. Men hur skulle de närboendes friluftsutövande i det berörda skogsområdet se ut vid en antagande situation av tätare perioder av björnförekomst i området? Och skulle de närboende känna större välbehag att vistas i området om de med säkerhet visste att ingen björn finns i området?

För 33 svarande saknar det betydelse om dem visste med säkerhet att ingen björn fanns i området i samband med deras vistelse i området. Men för 34 svarande råder det motsatta förhållandet, d.v.s. att de skulle känna sig tryggare att vistas i området med vetskapen att det med all säkerhet inte finns någon björn i området.

En sammanställning av de svarandes ställningstagande i frågorna som berör den uppmärksammade björnförekomstens påverkan på de närboendes rutiner för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet påvisar att 9 svarande har en negativ inställning till björnförekomsten i samband med dess friluftaktivitet i det berörda skogsområdet på så sätt att de ser det som ett hinder och utnyttjandet skulle upphöra vid tätare perioder av björnförekomst, samtidigt som de skulle känna sig tryggare att vistas i området om dem helt säkert visste att det inte fanns någon björn i området. Av dessa 9 svarande är 6 av dem kvinnor över 51 år.

Av de svarande som tillhör någon jägareorganisation (6 st.) anser samtliga att björnförekomsten inte innebär något hinder i dess utnyttjande av området för friluftsliv, samtidigt som 5 av de 6 inte skulle påverkas negativt i utnyttjandet av området för friluftsliv i en situation av tätare perioder av björnförekomst. 4 av de 6 jägareorganisationsmedlemmarna anser att de heller inte har någon betydelse för dess vistelse i det berörda skogsområdet i fall de med säkerhet vet att ingen björn finns i området.

De svarande som är medlem i någon friluftsförening har en mera negativ inställning till björnförekomst i det berörda skogsområdet i jämförelse med svarande tillhörande någon naturskydds-, respektive jägareförening. 2 av totalt 4 friluftsföreningsmedlemmar anser att en situation av tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet skulle minska dess utnyttjande av området, varav 3 av de 4 även har angett att de skulle känna sig tryggare om det med säkerhet visste att ingen björn fanns i området.

En tydlig majoritet av dem som tillhör någon naturskyddsförening är i likhet med jägareorganisationsmedlemmar positivt inställda till björnförekomst i området.

Av de som tillhör någon idrottsförening och utnyttjar området 1 ggr/veckan eller mer (18 svarande) har samtliga angett att björnförekomsten inte inneburit något hinder i dess utnyttjande av skogsområdet för friluftaktiviteter. Nästan hälften av dem skulle däremot minska alternativt upphöra utnyttjandet av området vid en situation av tätare perioder av björnförekomst samt känna sig tryggare om de med säkerhet visste att ingen björn kan finnas i området.

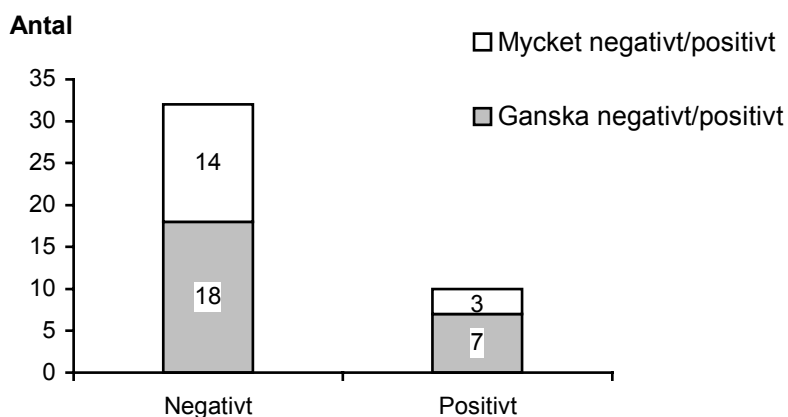
10. De närboendes attityder till björnförekomst i ett tätortsnära skogsområde i Norrbottens kustland

När en björn i Sverige dyker upp i tätortsnära skogsområden betraktas detta fenomen i de flesta fall som onormalt och i vissa fall även som obehaglig, eftersom erfarenheter saknas av björnförekomst i sådana områden. I och med att björnkoloniseringar bevisligen ökar i Norrbottens kustnära skogsområden, anser jag det som angeläget att undersöka attityder till björnförekomst bland individer boende i anslutning och verkande i sådana skogsområden. Vad anser de närboende till ett kustnära skogsområde i Norrbotten om björnförekomst i anslutning till bostäderna? Har den uppmärksammade björnförekomsten skapat oro för den egna eller familjens säkerhet i de berörda bostadsområdena? Vad anser de närboende om ökade björnkoloniseringar i Norrbottens kustnära skogsområden? I vilka avseenden anser de närboende det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten? Hur uppfattas björnens farlighet? Har man goda kunskaper om björn? Har attityden till björn förändrats bland de närboende i och med den uppmärksammade björnförekomsten? Föreligger det några nämnvärda skillnader i attityder till björn i Norrbottens kustnära skogsområden i jämförelse med mer björntäta områden i Mellansveriges inland?

10.1. Attityder till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden

Nästan hälften av de svarande i enkätundersökningen uppfattar sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden som något negativt, ”Ganska negativt” (18 svarande) respektive ”Mycket negativt” (14 svarande). En tredjedel av de svarande anser att sporadiska björnförekomster i det berörda skogsområdet ”Saknar betydelse”. Endast 10 svarande är positivt inställda till att björn då och då förekommer i närheten av bostaden (se figur 8).

Det föreligger inga nämnvärda skillnader i attityd till sporadiska björnförekomster i närhet av bostaden mellan könen, men det förekommer dock vissa åldersmässiga skillnader. 7 av 13 svarande som anser att sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden är mycket negativt är mellan 51-60 år, samtidigt som ingen av de totalt 6 svarande i åldrarna 16-30 år uppfattar sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden som något negativt.

Figur 8. Attityd till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden.
 Antalet negativa i förhållande till antalet positiva av de svarande i enkätundersökningen (kolumnerna "Negativt" respektive "Positivt" inkluderar antalet "Ganska negativt/positivt" respektive "Mycket negativt/positivt"). (n=70).

Vid en liknande frågeställning i Hagfors kommun är andelen negativa och positiva till vargförekomst i närheten av bostaden relativt lika i jämförelse med andelen negativa och positiva till björnförekomst i närheten av bostaden i denna undersökning. Av de svarande i Länsstyrelsen i Värmlands attitydundersökning till rovdjur i Hagfors kommun är 59 % negativa respektive 16 % positiva till rovdjursförekomst i närheten av bostaden och för 23 % av de svarande saknar det betydelse (Wennerström, 1998). Dock föreligger det skillnader mellan Hagfors kommun och detta undersökningsområde på så sätt att Hagfors kommun är belägen i ett mer rovdjursintensivt område, vilket till viss del borde kunna förklarar den högre andelen negativa i Hagfors kommun (59 %) i jämförelse med denna undersökningens 46 % negativa.

10.1.1. Motiv till ställningstagande till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden

De svarande angavs att motivera sitt ställningstagande till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden. 47 svarande tog ställning i frågan.

De svarande som angivit en positiv hållning till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden har främst motiverat sitt ställningstagande med att sporadiska björnförekomster i detta fall är spännande och kan dra uppmärksamhet till området. För de svarande som anser

att sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden saknar betydelse har främst motiverat sitt ställningstagande med att sporadiska björnförekomster i det berörda skogområdet uppfattas som ett normalt beteende och att björnens skygghet gör att den håller sig borta från människor. Av de svarande som är negativa till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden framträder två tydliga grupper av negativa attityder: Till den ena gruppen hör dem som anser att björn inte skall finnas i närheten av tätbebyggda bostadsområden p.g.a. att det berörda skogsområdet inte är den rätta och den bästa levnadsplatsen för björn och som i förlängningen kan leda till att björnar tappar sin skygghet till människan, samt anser att de närboende inte har tillräcklig kunskap om hur man skall agera vid ett björnmöte. Citatexempel:

”Björn skall ej vistas i närhet av så tätbebyggt område som Bergnäset utan den skall vistas i större, vidsträckt och orörd terräng.”

”En björn som rör sig så nära stark människovittring tappar sin skygghet. När den sen upptäcker att det finns mat är risken stor för kollisioner med människor som egentligen inte skulle behöva inträffa.”

”Vilda rovdjur med egna ungar kan bli aggressiva om inte människorna uppträder korrekt, vilket kräver kunskap man inte har.”

Den andra gruppen av negativa attityder till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden innefattar de svarande som personligen är väldigt rädda för björn och som anser att de utgör ett allvarligt hot mot människans säkerhet p.g.a. att det inte går att lita på dess beteende. Citatexempel:

”Jag ryser bara jag tänker på björn.”

”Rädslan över att bli anfallen av björnen”

”Jag törs ej gå ut i skogen ensam. Är rädd och blir stressad. Kan ej njuta av den fina naturen som jag har in på knuten. Väldigt tråkigt.”

”Björnen är ett stort och skräckinjagande rovdjur. Det finns flera exempel där björnar har jagat och också angripit folk med allvarliga skador som följd. Nyligen sköts en björn (anfallande) på nära håll. Vad 0-åttorna än tycker så är björnen farlig. Ingen kan ju garantera

att man inte hamnar mellan björnhonan och någon unge. Det är lätt att sitta och tycka i ett höghus i Stockholm att vi skall ha björnar lufsande kring bostäderna här.”

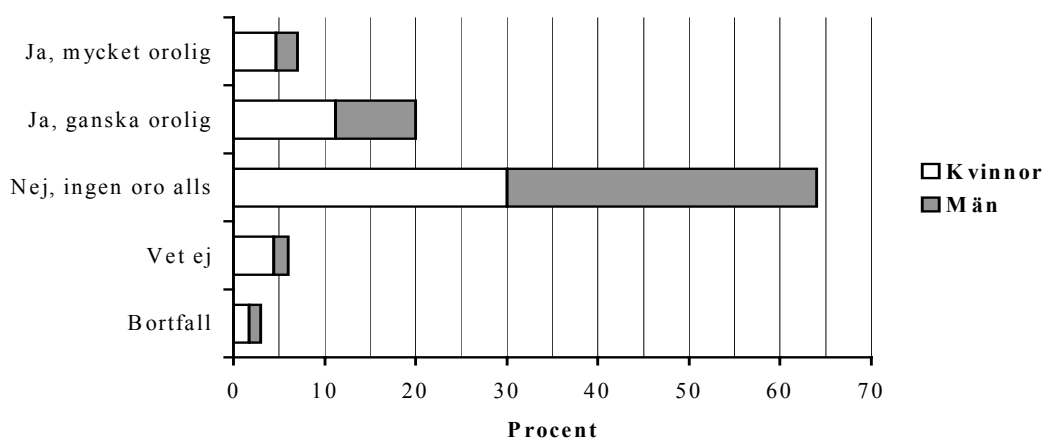
För att utreda eventuella avvikelser i attityder till björn i närheten av tät bebyggelse har jag jämfört de svarandes ställningstagande till björnförekomst i närheten av bostaden med de svarandes ställningstagande till en ökad björnstim i Norrbottens tätortsnära skogar. En absolut majoritet av dem som svarade antingen ”Mycket positivt” eller ”Ganska positivt” på fråga 15a, svarade samtidigt ”Mycket positivt” eller ”Ganska positivt” på fråga 17 (se bilaga 2). Av dem som svarade antingen ”Mycket negativt” eller ”Ganska negativt” på fråga 15a, svarade en absolut majoritet av dem samtidigt ”Mycket negativt” eller ”Ganska negativt” på fråga 17. Detta visar att de allra flesta av de svarande som anser sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden som negativt, anser det även som negativt med en ökad björnstim i det tätortsnära skogslandet i Norrbotten. Motsvarande förhållande gäller de positivt svarande till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden som även är positiva till en ökad björnstim i det tätortsnära skogslandet i Norrbotten.

10.2. Oro för den egna eller familjens säkerhet i situation av björnförekomst i närheten av bostaden

Björnförekomst i närheten av bostaden kan för vissa människor innebära en otrygghetskänsla vid utomhusvistelse. Ett antagande är att en högre grad svarande med barn i familjen i jämförelse med icke barnfamiljer känner sig oroliga i situation av björnförekomst i närheten av bostaden p.g.a. oro för barnens säkerhet vid utevistelse i området.

Enligt denna enkätundersökning föreligger det dock inga nämnvärda skillnader mellan svarande med barnfamiljer och övriga svarande vad gäller oro för den egna eller familjens säkerhet i situation av björnförekomst i närheten av bostaden. En majoritet svarande (45 st.) känner ingen oro för sin egen eller sin familjs säkerhet i en situation med björnförekomst i närheten av bostaden. Andelen oroliga kvinnor är högre (34 %) än motsvarande andel män (24 %) (se figur 9). Liknande andelsförhållande gör sig gällande mellan äldre svarande och yngre. Drygt en tredjedel av de svarande som är 51-år eller äldre känner oro vid situation av björnförekomst i närheten av bostaden i jämförelse med endast var femte svarande mellan 16-50 år som känner oro.

I en liknande frågeställning i Naturvårdverkets rikstäckande attitydundersökning 1998 uppgick den genomsnittliga andel kvinnor som känner oro för sin egen eller sin familjs säkerhet vid utevistelse om dem visste att det fanns varg i närheten av platsen där de bor till 39 %, samt andelen män 22 % (Björvall, 1999). Dessa siffror tyder på ett liknande mönster i jämförelse med utslaget i denna (min) undersökning, d.v.s. att kvinnor är mera orolig för sin egen eller sin familjs säkerhet vid utevistelse i närheten av bostaden i situation med rovdjursförekomst i området än vad män är. I Naturvårdsverkets undersökning har 30 % av det totala antalet svarande från hela landet uppgett att de ”Ofta” eller ”Alltid” känner oro för sin egen eller sin familjs säkerhet vid utevistelse om dem visste att det fanns varg i närheten av platsen där de bor (Björvall, 1999). Utslaget i denna undersökning är liknande, där 27 % av de svarande är ”Mycket” eller ”Ganska” oroliga för sin egen eller sin familjs säkerhet i en situation med björnförekomst i närheten av bostaden.

Figur 9. Oro för den egna eller familjens säkerhet i situation med björnförekomst i närheten av bostaden.

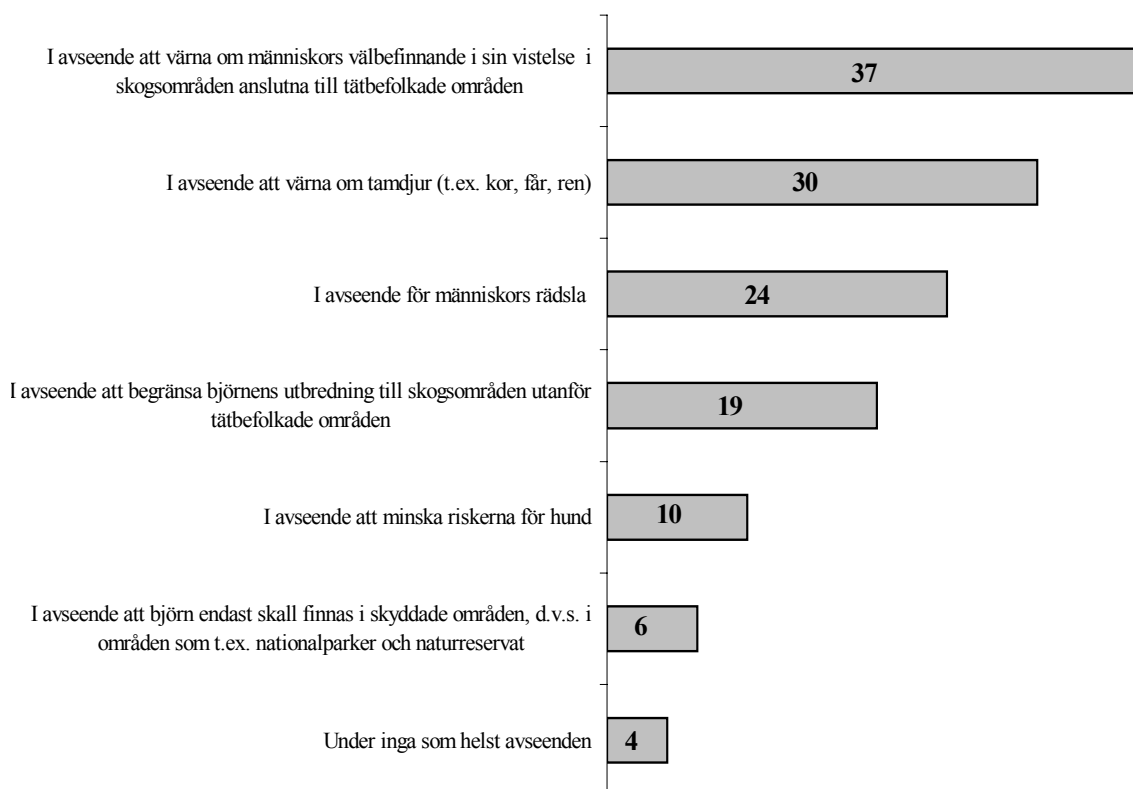
Den relativa fördelningen i procent av de svarande i enkätundersökningen (den procentuella andelen kvinnor i förhållande till den totala andelen svarande kvinnor, respektive den procentuella andelen män i förhållande till den totala andelen svarande män). (n=70).

10.2. Attityder till begränsning av antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten

På frågan i vilka avseenden de svarande anser det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning har de svarande kunnat ange flera alternativ. Över hälften (37 st.) har

svarat ”I avseende att värna om människors välbefinnande i sin vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden”. 30 svarande kan tänka sig en begränsning av antalet björnar och dess utbredning ”I avseende att värna om tamdjur (t.ex. kor, får, ren)”. 24 svarande kan även tänka sig en begränsning av björnstammen i Norrbotten ”I avseende för människors rädsla till björn” (se figur 10).

Det finns vissa olikheter i attityd till björn mellan de yngre- och äldre ålderskategorierna av de svarande. På svarsalternativet ”I avseende för människors rädsla” har av de yngre ålderskategorierna (16-50 år) besvarats av 16 %, vilket skiljer sig avsevärt från de äldre ålderskategorierna (51 år och äldre), vars interna procentuella svarsbenägenhet på samma svarsalternativ uppgår till 45 %. Denna fördelning utmärker sig på samma sätt vad gäller svarsalternativet ”I avseende att värna om människors välbefinnande i sin vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden”, som besvarats av en större andel svarande inom de äldre ålderskategorierna (58 %) än de yngre ålderskategorierna (40 %).

Figur 10. Attityder till begränsning av antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten. Antalet svarande i enkätundersökningen inom respektive svarsalternativ. Redovisningen av svarsalternativen i storleksordning efter antalet svarande. Bortfall = 2. (n=70).

Det föreligger även vissa skillnader mellan könen i attityder till begränsning av antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten. 23 % av kvinnorna anser det som acceptabelt att begränsa björnstammen ”I avseende att minska riskerna för hund”. Motsvarande alternativ utgörs endast av 8 % män. Kvinnor anser till högre grad än män att björnens antal och utbredning kan begränsas i avseende för människors rädsla, begränsas till skogsområden utanför tätbefolkade områden samt att de endast skall finnas i skyddade områden, d.v.s. områden som t.ex. nationalparker och naturreservat.

Nästan hälften av de svarande tillhörande någon friluftslivs-, naturskydds-, eller jägare förening anser det som acceptabelt att begränsa björnstammens antal och utbredning ”I avseende för människors rädsla”, vilket utgör en större andel i jämförelse med det totala genomsnittet.

En mindre andel hundägare anser det som acceptabelt att begränsa björnstammen i avseende att minska riskerna för hund i jämförelse med det totala genomsnittet.

6 svarande kan, förutom något eller några av de angivna svarsalternativen på fråga 18, tänka sig det som acceptabelt att begränsa björnstammen ”I annat/andra avseenden som”:
Citalexempel:

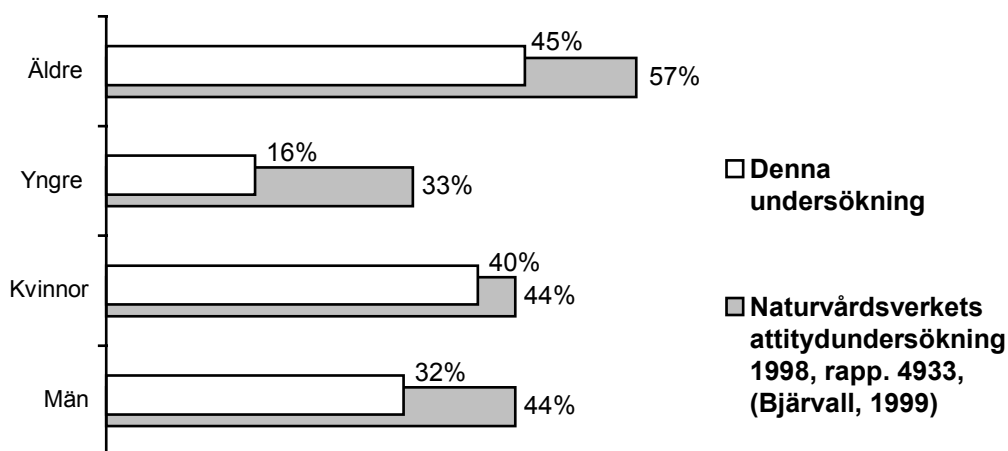
”Förhindra en utbredning som gör det omöjligt att vistas i skogsnära områden intill tätbebyggelse”

”Ingen begränsning bör förekomma. Självsaneringsprincipen skall gälla.”

”Minska risken att bli angripen av björn.”

Enligt Naturvårdsverkets attitydundersökning till rovdjur visar det sig att lika stor andel kvinnor (44 %) som män (44 %) i Sverige i åldrarna 15 år och uppåt anser det som acceptabelt att begränsa vargens antal och utbredning med hjälp av jakt med motivet att människor är rädda för varg (Bjärvall, 1999). I denna undersökning är andelen kvinnor 40 % och andelen män 32 % som anser det som acceptabelt att begränsa björnens antal och utbredning i Norrbotten i avseende för människors rädsla, vilket inte utgöt någon nämnvärd skillnad med tanke på populationen. Skillnaden mellan ”Äldre” och ”Yngre” förefaller trendliknande mellan denna utredning och Naturvårdsverket i frågeställningarna ovan, d.v.s.

att äldre människor uppfattar björnen, respektive vargen, som mera skrämmande än vad yngre människor gör (se figur 11).

Figur 11. Jämförande procentsatser i kategorierna "Äldre" (Naturvårdsverkets attitydundersökning: 65 år och uppåt. Denna undersökning: 51 år och uppåt), "Yngre" (Naturvårdsverkets attitydundersökning: 15-29 år. Denna undersökning 16-50 år), "Kvinnor" och "Män" mellan denna undersökningens frågeställning "Anser Du det som acceptabelt att begränsa björnar och dess utbredning i Norrbotten i avseende för människors rädsla" (den relativa andelen accepterade i procent) och Naturvårdsverkets attitydundersökningens frågeställning "Är det acceptabelt att begränsa vargens antal och utbredning med hjälp av jakt med motivet att människor är rädda för varg" (andelar Ja-svar).

10.4. Attityder om björnens farlighet

Enligt vetenskapliga utredningar av björnforskarna i det skandinaviska björnprojektet är den skandinaviska brunbjörnen inte farlig för människan så länge den inte är skadad. Om man ser till statistiken är chansen för att en björn skall attackera en människa och skada denne vid ett eventuellt möte mindre än 1/2000 (Sandegren, 1997). Det ter sig dock naturligt att eftersom fler och fler björnar förekommer i närhet av tät bebyggelse höjs röster av fler rädda och uppskrämda människor. En sådan utveckling kräver information till människor om situationer då björnen kan betraktas som farlig och hur dessa situationer kan undvikas (se bilaga 10).

63 svarande har genom egna kommentarer delgett sin uppfattning om björnens farlighet. Av kommentarerna att döma är det många som uppfattar björnens farlighet främst i möten med

hona och ungar. De flesta uppfattar inte björnen som särskilt farlig, men att man däremot bör hysa respekt för den och agera klokt vid möten: Citatexempel:

”Uppfattar björnen farlighet som relativt låg om den inte blir störd och/eller har ungar som björnen upplever blir hotade. Däremot skall man ha respekt för björn, likadant som för andra stora djur.”

”Mycket låg. Det beror helt på människans dumdrighet, t.ex. med gevär i handen.”

”Största risken är att min hund får närkontakt med björn och springer till mig p.g.a. rädsla.”

”Naturligtvis bör man ha respekt för björnen. Men en frisk björn i för björnen naturlig miljö och som inte befinner sig i ett trängt läge, känner jag inte rädsla för.”

De svarande som betraktar björnens farlighet som stor, anser i vissa fall att björnen är mycket farlig om den provoceras och i vissa fall betraktas björnen som mycket farlig för människan i alla lägen, citerat:

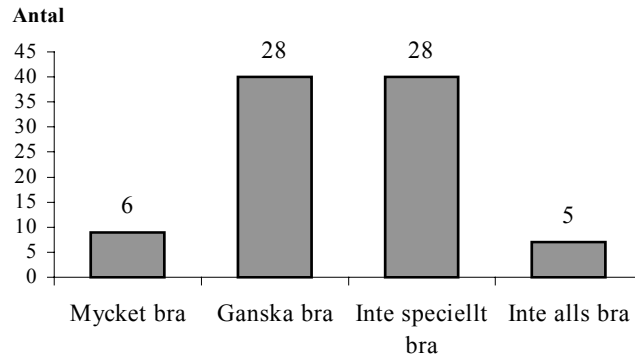
”Jag uppfattar dem som mycket farlig vid provokation liksom de flesta andra djur”

”De är starka, snabba och ibland aggressiva så en konfrontation skulle kunna leda till riktiga hemskheter.”

”Jag är fruktansvärt rädd för björnen. Vad har jag för chans att klara av en björn om den anfaller? Inga!”

10.5. Kunskap om björn

Varannan svarande anser att de har goda kunskaper om björn. De flesta svarande tillhörande någon friluft-, naturskydds- eller jägareförening anser sig ha bra kunskaper om björn. Av de svarande som tillhör någon jägareförening anser samtliga (6 av 6) att de har bra kunskap om björn (se figur 12).

Figur 12. Kunskap om björn.

Antalet svarande i enkätundersökningen inom respektive svarsalternativ. Bortfall = 1. ($n=70$).

10.6. Attitydförändring till björn i och med den uppmärksammade björnförekomsten i det berörda skogsområdet

Den absoluta majoriteten svarande har angivit av de inte förändrat attityd till björn i och med den uppmärksammade björnförekomsten i det berörda skogsområdet. De svarande vars attityd har förändrats i och med björnförekomsten (8 st.) är genomgående mer otrygg nu än tidigare att vistas i området: Citatexempel:

”Jag är nu mera rädd. Förut angick inte björnen mig. Den fanns någon annanstans.”

”Risken för att vandra i området och påträffa en björn är större.”

”Jag kan ej njuta av vår fina skog p.g.a. rädsla.”

10.7. De svarandes övriga synpunkter angående den uppmärksammade björnförekomsten

26 svarande har kommenterat synpunkter angående björnförekomsten på Bergnäset och/eller tillagt det som de anser jag förbisett. Ett fåtal svarande ifrågasätter om den uppmärksammade björnförekomsten verkligen har ägt rum i det berörda skogsområdet. Det finns även dem som är skeptiska till undersökningens problemfrågeställning på så sätt att den inte uppfattas som speciellt angelägen. Men de allra flesta som delgett övriga synpunkter angående den uppmärksammade björnförekomsten har velat kommentera sina egna erfarenheter och kunskaper om björn: Citatexempel:

”Västmanlands Länsstyrelse har tagit fram rekommendationer om hur man bör bete sig om man möter björn i skogen”

”Är själv uppväxt i skogsby/glesbygd med björn vanlig och inte haft någon bekant som reagerat negativt. Har själv sett björn på nära håll från 6 års ålder. Aldrig upplevt dem som farliga.”

”Det måste bli större avskjutning på av björn överhuvudtaget. I folknära områden (kustregionen) får det inte finnas björn. Avgiften för skjutna björnar måste sänkas rejält och helt slopas i kustområdet.”

”Gör allt du kan för att avdramatisera denna synnerligen sällsynta björnpassering. Björnen strövar över stora områden och utgör inget hot mot människan.”

”Jag har marker i närheten av Jokkmokk där jag ganska ofta stöter på björn och jag kan se på min hunds reaktion och markering att björnar kan vara ganska nära. Det gör då att vi avlägsnar oss och visar björnen respekt.”

”Bergnäset är inte ett bra område för en björn. Tätbebyggt och dånande flygplan. Jag tror att den här aktuella björnförekomsten var en enstaka händelse och jag hoppas att den nu har hittat ett bättre ställe att vara på. Jag skulle gärna vilja se en björn i skogen någon gång, men inte på Bergnäset.”

11. Diskussion och slutsatser

Denna uppsats, som bygger på en enkätundersökning innefattande 100 personer i åldrarna 16 år och uppåt boende i bostadsområdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset i Luleå, har utarbetats med syftet att undersöka människors friluftaktivitet i ett tätortsnära skogsområde i samband av björnförekomst samt dess attityder till björn. Jag anser att resultatet från enkätundersökningen representerar ett förhållande av friluftaktivitetsutnyttjande i kustnära skogsområden i Norrbotten anslutna till tät bebyggelse; de närboendes friluftaktivitetsmönster opåverkat och påverkat av björnförekomst. Resultatet representerar även människors attityder till björn boende i tätbebyggda bostadsområden i nära anslutning till ett skogsområde i Norrbottens kustland. Av svarsbenägenheten att döma (en svarsfrekvens om 70 %) har undersökningen engagerat många av de boende i undersökningsområdet och det tyder även på att de på något sätt berörts av den uppmärksammade björnförekomsten eftersom att de har delgett hur de påverkats och vad de tycker och tänker om björn i närhet av tätbebyggda bostadsområden.

Hur ser närbefolkningens friluftaktivitetsmönster ut i det berörda skogsområdet?

Det berörda skogsområdet på Bergnäset i Luleå, som utgjort den geografiska platsen för denna uppsats, är ett naturskönt tätortsnära skogsområde som ligger i direkt anslutning till de tillfrågades bostäder och som för den närboende ger möjlighet till ett innehållsrikt friluftsliv. Detta förhållande tror jag till stor del kan förklara de närboendes intensiva utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftsliv, vilket resultat av enkätundersökningen visar. Hela 49 av totalt 70 svarande utnyttjar det berörda skogsområdet för friluftsliv i omfattningen 1 gång/vecka eller mer. Andra bidragande faktorer till den resulterande höga nyttjandegraden tror jag bl.a. kan bero på den höga svarsfrekvensen av äldre svarande (44 svarande är 51 år eller äldre), eftersom resultat från enkätundersökningen visar att äldre människor utnyttjar området för friluftsliv i högre grad än yngre. Ett annat tänkvärt sambandsförhållande är de allt mer häktiska arbetsmiljöerna som en bidragande orsak till hög rekreationsintensitet i tätortsnära skogsområden.

Den vanligaste platsen för friluftaktivitet inom det berörda skogsområdet är motionsspåren i anslutning till elljusspåret, främst motionsslingan runt Höträsket. Promenader och motionslöpning är de vanligaste formerna av friluftaktivitet i det berörda skogsområdet. Det

föreligger en koppling mellan att det är främst äldre som utnyttjar området för friluftsliv och att detta främst sker i form av promenader och att den plats som detta sker på i de allra flesta fall utgörs av motionsspåren i anslutning till elljusspåret: 36 av totalt 45 svarande som är 51 år eller äldre utnyttjar det berörda skogsområdet för promenader på motionsspåren i anslutning till elljusspåret.

Har de närboendes aktivitetsmönster för friluftsliv påverkats av situation med björnförekomst, och i så fall hur? Utgör björn ett hinder för människors välbefinnande i sina friluftaktiviteter i det berörda skogsområdet?

Resultatet av enkätundersökningen visar att en sporadisk björnförekomst som denna inte har inneburit några drastiska förändringar i närbefolkningens utnyttjande av det berörda skogsområdet för friluftsliv. Majoriteten av de närboende har inte påverkats av den uppmärksammade björnförekomsten på så sätt att dess rutiner för friluftsliv i det berörda skogsområdet har förändrats. Av de 14 av totalt 70 svarande som angett att dess rutiner för friluftsliv påverkats negativt har ingen helt och hållet upphört bedriva friluftaktivitet i området, utan i de flesta fall som de svarande påverkats negativt var under den närmaste tiden efter uppmärksammandet av björnförekomsten för att senare återupptagit normala rutiner.

Barnfamiljer, hundägare samt intresseföreningsmedlemmars (svarande medlem i någon idrotts-, friluftsliv-, naturskydds- och/eller jägareförening) påverkan av den uppmärksammade björnförekomsten och attityder till björn är i de flesta fall relativt lika med det totala genomsnittet, men skiljer sig i vissa avseenden. Barnfamiljers påverkan och attityd till björn skiljer sig dock inte nämnvärt på någon punkt från det totala genomsnittet. Men en större andel svarande med hund i hushållet skulle ”Minska” alternativt ”Upphöra” utnyttjandet av skogsområdet för friluftsliv vid en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst i jämförelse med det totala genomsnittet, samtidigt som 8 av totalt 10 hundägare känner viss otrygghet i sin vistelse i det berörda skogsområdet när de inte med säkerhet vet att det inte förekommer någon björn i området. Jag uppfattar detta resultat som ett bevis på att de flesta hundägare är medvetna om att hundar kan framkalla aggressiva reaktioner hos björn som på så sätt indirekt kan bli en säkerhetsrisk för björnangrepp vid mötessituation. Det föreligger även vissa skillnader mellan intresseföreningsmedlemmar och de övriga närboende. De närboende som är medlem i någon naturskydds- och/eller jägareförening har över lag en mer positiv attityd till björn i jämförelse med de övriga närboende, vilket jag tolkar som ett

resultat av en högre grad medvetenhet och intresse i miljöfrågor i jämförelse med de övriga närboende.

Eftersom björnförekomst i det berörda skogsområdet hitintills är ett sällsynt fenomen kan en sådan onormal situation som denna skapa större och mera negativ reaktioner än om det hade betraktats som en normal situation. Eftersom det berörda skogsområdet utnyttjas så pass intensivt av de närboende samt att området ligger i direkt anslutning till bostäderna, har antagligen den uppmärksammade björnförekomsten uppfattats av de negativt påverkade närboende som ett onaturligt och obehagligt element i hemmiljön.

Av de svarande som anser att björnförekomsten utgör ett hinder för dem att bedriva friluftaktivitet i området är andelen kvinnor övervägande. Av de 9 svarande som uppfattar björnförekomsten som ett hinder för friluftaktivitet i det berörda skogsområdet och vars utnyttjande skulle upphöra vid tätare perioder av björnförekomst och som samtidigt skulle känna sig tryggare om de helt säkert visste att det inte fanns någon björn i området är 6 kvinnor över 50 år. Att äldre kvinnor är den grupp som påverkats mest negativt till björnförekomst i det berörda skogsområdet tror jag beror på att de känner sig mest sårbara i en mötessituation med björn. Detta stämmer även bra överens med resultat från de tidigare attitydundersökningarna till rovdjur i Sverige som jämförts i denna uppsats i den jämförelse att äldre kvinnor är den grupp som mest rädda för rovdjur.

Hälften av de svarande är negativt inställda till en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet på så sätt att dess rutiner för friluftsliv skulle påverkas negativt och att björn enligt dem inte skall förekomma i närhet av tätbefolkade bostadsområden. Detta resultat är för mig ingen överraskning. Det förefaller för mig som självklart att en antagen situation av tätare perioder av björnförekomst i det berörda skogsområdet uppfattas av många närboende som obehagligt och är något som skulle påverka dess utnyttjande av skogsområdet negativt. Björnar är inte en naturlig del av skogsmiljön i de tätortsnära skogarna och därav saknar de närboende erfarenheter och vanan av björnförekomst i det berörda skogsområdet. Det är för mig svårt att kunna acceptera en situation av regelbundet förekommande björnar i tätortsnära skogsområden. Men att björnförekomster kommer att bli en vanligare förekomst i vissa tätortsnära skogsområden i och med björnstammens utveckling tror jag är något som man måste acceptera och vänja sig vid om en livskraftig och bärande björnstam skall kunna hållas i Sverige. För att förhindra att tätare

perioder med björnförekomst skall utgöra hinder för de närboende att bedriva friluftaktivitet i det berörda skogsområdet måste den ofullständiga informationen om björnens beteende som finns fyllas genom att upplysa om björnens verkliga beteende som bevisar dess ofarlighet för människan (se bilaga 10 s. 72 "Hur farlig är den skandinaviska brunbjörnen?").

Vad anser de närboende till det berörda skogsområdet om förekomst av björn i direkt närhet av bostäderna? Anser de närboende det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande under vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden?

De närboendes inställning till björn i närhet av bostaden är överlag negativ. Nästan hälften av de svarande anser det som negativt med sporadiska björnförekomster i närhet av bostaden och samtidigt anser de det som negativt med en ökad björnstim i det tätortsnära skogslandet i Norrbotten. Ca en tredjedel av de svarande anser det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten till skogsområden utanför tätbefolkade bostadsområden. 7 av 13 svarande som anser sig vara "Mycket negativ" till sporadiska björnförekomster i närheten av bostaden är mellan 51-och 60 år.

Över hälften av de svarande anser det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten "I avseende för människors välbefinnande i sin vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade bostadsområden". Kvinnor anser till högre grad än män att björnens antal och utbredning kan begränsas i avseende för människors rädsla, begränsas till skogsområden utanför tätbefolkade områden, samt att de endast skall finnas i skyddade områden, d.v.s. områden som t.ex. nationalparker och naturreservat. Dessa könsmissiga skillnaderna i attityder till björn tror jag beror på att kvinnor uppfattar björnen som mer skrämmande och farlig än vad män gör och att de känner sig mer sårbara i en mötessituation med björn än vad män gör.

Förutom de könsmissiga skillnaderna i hur friluftaktivitetsutnyttjandet påverkats av den berörda björnförekomsten samt i attityder till björn, påvisar resultaten från enkätundersökningen att äldre människor har genomgående mer negativa attityder till björnar än vad yngre har och att äldre människor är mer rädda för björn än vad yngre är. Varför föreligger dessa åldersmissiga skillnader i attityd till björn?

Jag tror inte att attityder till rovdjur förändras med åldern, utan att det är ett generationsfenomen som mer och mer är på väg att tyna bort. När människans egen överlevnad var låst till naturens medel utgjorde rovdjur en konkurrent om byten och därmed uppfattades som ett hot mot människan. I takt med människan- och samhällets utveckling har rollerna byts ut. Människan fick övertaget och rovdjuren har varit på väg att utrotas och detta utifrån motiv till stor del grundat på uråldriga myter om rovdjurens hot och farlighet för människan. Det är enligt min uppfattning myterna om rovdjurens farlighet för människan som har fått de negativa attityderna hos äldre människor i dagens samhälle att bestå. Trots att rovdjurstammarna i Sverige idag växer i antal och utbredning så tror jag att den upplysning som uppdragas parallellt med denna utveckling, tillsammans med den allt högre miljömedvetenhet som finns i dagens samhälle, kommer att förändra attityderna till rovdjur mot större acceptans och förståelse. Erfarenhet och vana är även två viktiga faktorer för acceptans och förståelse för rovdjur och dess beteende, vilket de allt större rovdjurstammarna kommer att ge upphov till.

Jag förutsatte att de närboende som är medlem i någon friluftsnaturskydds-, eller jägareförening skulle besitta en högre grad av kunskap om björn och dess beteende och samtidigt en mera positiv attityd till björn, i jämförelse med dem som inte är det. Resultaten från enkätundersökningen visar att de närboende intresseföreningsmedlemmarna överlag har en mer positiv attityd till björnförekomst, men något som dock inte understryker detta är att hälften av de svarande som tillhör någon av dessa föreningar anser det som acceptabelt att begränsa björnens antal och utbredning i Norrbotten i avseende för människors rädsla. Att begränsa björnstammen i avseende för människors rädsla strider mot friluftsförvaltningens syn på förvaltningen av viltstammarna. Rädsla och okunskap är enligt friluftsförvaltningen något som inte bör ligga till grund för begränsningar av viltstammarna, utan detta skall istället ske utifrån de ekologiska bärkraftbegränsningarna. ”En tät rovdjurspopulation skulle kunna vara en stor attraktion inom friluftsturism och bidra till en ökad acceptans bland lokalbefolkningen, om man upptäcker att en tät rovdjurspopulation inte bara är ett problem utan även en potential. Ur friluftsförvaltningens synvinkel utgör en tät rovdjurspopulation inget problem, snarare tvärt om, ett berikande av naturupplevelsen” (Gelter¹⁸, intervju, 2000-01-04).

¹⁸ Hans Gelter, Ordförande Friluftsförvaltningen i Luleå.

I arbetet att fastställa en lämplig och bärande björnstim i Sverige finns det många olika faktorer att ta hänsyn till inom både biologiska och samhälliga områden. Jag ser det som högst rimligt att i det detta sammanhang även riktas uppmärksamhet till björnens påverkan på friluftaktivitetsmönstret i tätortsnära skogsområden och berörda människors attityder till björnförekomst i tätortsnära skogsområden. I detta sammanhang kan man även fråga sig om det skall betraktas acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla (24 svarande, vilket motsvarar var tredje närboende) och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden (37 svarande, vilket motsvarar varannan närboende). Samtliga av de tillfrågade myndighets- och intresseorganisationerna anser det inte som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i avseende för människors rädsla och välbefinnande i vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden, utan att sådana problem främst skall lösas med stora informationsinsatser. Detta är ingen självklarhet för den växande allmänheten människor som berörs av rovdjurstammarnas tillväxt, utan det måste föras dialoger mellan de sakkunniga och den allmänne individen hur människan skall anpassa sig för att leva med rovdjur.

Vad anser myndigheter och olika intresseorganisationer om björnkoloniseringar i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden? Vari ligger problemen och hur skall de lösas?

Svenska Rovdjursföreningens ordförande Björn Ljunggren och Staffan Widstrand föreningen De5stora har erfarenheter av att björn och människa lever mycket nära varandra genom egna personliga iakttagelser av björn i tätbebyggda bostadsområden i den polska storstaden Brasov. I detta fall har björnarna sökt sig nära människotäta bostadsområden p.g.a. tillgången på matavfall. Detta är en situation som de rovdjursansvariga i Sverige vill undvika. Naturvårdsverket anser att björnar inte skall ges tillgång på mat i människors närhet vilket, till skillnad från exemplet i Brasov, skapat stora problem i USA. Rovdjursutredningen bedömer möjligheterna som väldigt små av en situation med rovdjur mer allmänt i närheten av områden med hög befolkningstäthet p.g.a. att dessa miljöer inte är lämpliga för rovdjur.

Jag anser att situationen i Brasov bevisar att de miljöer som lämpar sig för björn är de miljöer som kan uppbringa föda. Om det krävs att björnen skall behöva söka sig närmare befolkningstäta områden för att få tag på föda, visar exemplet från Brasov att den kan göra det. En annan aspekt i detta är att allt eftersom en ökad björnstim i Sverige blir björnreviren

allt mindre i de glesbyggda skogsområdena, vilket driver björnar till mindre björntäta skogsområden som innefattar skogsområden i närhet av tät bebyggelse. Rovdjursutredningen anser att särskilda insatser bör göras mot björnar som uppträder nära bebyggelse, antingen genom att försöka skrämma dem eller att Naturvårdsverket ger tillstånd till skydds jakt. Enligt Naturvårdsverket styrs skydds jakten på björn i Sverige främst mot att begränsa skador på tamdjursnäringarna. I den mån Naturvårdsverket vill motverka björnkoloniseringar i tätortsnära områden är det inte områden med hög befolkningstäthet de menar, utan mera jordbruksbygd och tamdjurshållning. Svenska jägareförbundet i Norrbotten anser att Naturvårdsverket i viss mån förbisett utvecklingen av fler björnkoloniseringar i tätortsnära skogsområden. Vare sig Naturvårdsverket eller berörd Länsstyrelse godtog Jägareförbundets förslag till tilldelning med krav på fler än ett licensområde i Norrbotten.

Det råder bevisligen delade meningar om hur situationen med de allt fler björnkoloniseringarna i tätortsnära skogsområden skall betraktas. Jägareförbundet ser ett större problem med denna utveckling än vad Naturvårdsverket och Rovdjursutredningen gör. Jag anser att det översiktliga planeringsarbetet av rovdjurstammarna bör göras på nationell nivå, men problem med ökade björnkoloniseringar i närhet av tät bebyggelse med fler närgångna björnar till följd tror jag bara kan lösas på lokal nivå förutsatt att beslut i detta samhang även fattas på lokal nivå.

Jag anser, liksom de flesta andra berörda intresseorganisationer, att det finns många fler faktorer att ta hänsyn till än bara biologiska i planeringen av björnstammens antal och utbredning. ”Björnstammens utveckling bör mot bakgrund av det antal djur som i dag finns i ökande grad kunna styras utifrån näringarnas och jaktens intressen samt av de sociala aspekterna.” (Rovdjursutredningen, SOU 1999:146, s. 197). Rovdjurstammarnas antal och utbredning är i högsta grad ett mänskligt intresse och något som människan skall styra i den mån det är nödvändigt. Ur biologisk synvinkel är det viktigt att björnstammen får utvecklas så att långsiktig bärkraftighet kan garanteras. Ur ett kommersiellt perspektiv, d.v.s. turism, kan även en stor björnstam betraktas som en vinstgivande investering, samtidigt som en stor björnstam för rennäringen, tamdjurshållare och för människors välbefinnande i friluftaktivitet i tätortsnära skogsområden, skapar problem. Jag tror att ett av de större problemen som myndigheter och involverade intresseorganisationer står inför i och med den växande rovdjursstammen i Sverige, är ett svårhanterligt jämkande mellan olika näringslivsbetonade krav och behov som skapas av rovdjurstammarnas antal och utbredning,

t.ex. angelägenheter inom rennärning/tamdjursskötsel ställda mot angelägenheter inom miljö/turism.

I och med att den svenska björnstammen växer och blir större kommer även fler och fler människor att beröras och påverkas. Därför anser jag att parallellt med denna utveckling bör det från berörda intresseorganisationer ske en kraftigare satsning på information till allmänheten. I rovdjursrika områden i Mellansverige har satsningar gjorts i form av centrer som informerar allmänheten om rovdjur och på senare år har även IT-satsningen ökat och många intresseorganisationer har idag omfattande informationssidor på Internet. Enligt Rovdjursutredningen är det just på detta sätt allmänheten skall informeras och olika berörda intresseorganisationer anser att informationsarbetet bör intensifieras med tanke på de växande rovdjursstammarna. Jag skulle även vilja se en större satsning på rovdjursinformation till allmänheten i Norrbotten, och då även riktat till människor i kustområdena som mer och mer kommer att beröras av de ökade björnkoloniseringarna som idag sker i kustnära skogsområden i Norrbotten.

Den skandinaviska brunbjörnen är en viktig del av den svenska faunan. Med de enorma vidder av vildmark som sträcker sig över mellersta- och norra Sverige bör det finnas plats för en stor och utbredd björnstam inom Sveriges gränser. Det finns onekligen ledigt utrymme för björnar att kolonisera i de kustnära skogsområdena i Norrbotten, vilket gör dessa områden tillgänglig och dessutom lämplig för björnar att bebo, under förutsättning att situationen är kontrollerbar. De människor som bor i Norrbottens kustområden kommer att mer och mer beröras av denna situation, bl.a. på så sätt att de hitintills sällsynta björnpasseringarna, i t.ex. det för denna uppsats berörda skogsområde, förmodligen kommer att bli en vanligare förekomst. För att det intensiva utnyttjandet av det berörda skogsområdet för friluftsliv skall bestå trots tätare perioder av björnförekomst bör upplysning och information om björn och dess beteende fortlöpa med den antagna utvecklingen. Attityder om begränsningar om björnstammen i avseende för människors rädsla och välbefinnande i skogsvistelse i det berörda skogsområdet bygger på okunskap och oförståelse för björn och dess beteende. För att motverka en eventuell negativ påverkan en ökad och mer utbredd rovdjursstam kommer att få på människors friluftslivsvanor i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden krävs vana och erfarenhet av rovdjur tillsammans med intensivare informationsinsatser från myndigheter och andra intresseorganisationer med kunskaper i ämnet till de områden som berörs. I människan uppgift som förvaltare av björnpopulationen skall det även ingå att se till

att människor som både indirekt och direkt berörs av björn anpassar sitt agerande utifrån erfarenheter och kunskaper om björnens beteende och på så sätt skapa underlag för att lära sig konsten att leva sida vid sida med en bärande och livskraftig björnstim.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

- Björvall, A., Karlsson, J., Lundvall, A. (1999). *Svenskars inställning till varg- en intervjuundersökning*, rapp Sta SNV 4933, Naturvårdsverkets Förlag 1999.
- Norling, Ingemar. (1985). *Fritid och hinder*, Statens naturvårdsverk, SNV PM 03467309 1995, Solna 1995 (1985).
- Overrein, Ø. (1993). Björn, gaupe, jerv og ulv på Nordkalotten, Nordkalottens miljøråd, Arbeidesgruppen på store rovdyr, Nordkalottkomitéens rapportserie: Rapport nr. 30 1993.
- Sandegren, F, Swenson, J. (1997). *Björnen- viltet, ekologin och människan*, Svenska Jägareförbundet 1997, Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1998.
- Skoog, I. Wägeus, M. (1998). *Friluftsliv och allemansrätt*, Skog och Forskning, nr. 3 1998 s. 35-41.
- Swenson, J. E., F. Sandegren, A. Söderberg, M. Heim, O. J. Sørensen, A. Björvall, R. Franzén, S. Wikan & P. Wabakken. (1999). *Interactions between brown bears and humans in Scandinavia*, Biosphere Conservation 2(1): 1-9, 1999.
- Swenson, J. E., F. Sandegren, M. Heim, S. Brunberg, O. J. Sørensen, A. Söderberg, A. Björvall, R. Franzén, S. Wikan, P. Wabakken & K. Overskaug. (1996). *Er den skandinaviske bjørnen farlig?*, NINA Oppdragsmelding 404, Norsk Institutt for Naturforskning, Trondheim 1996.
- Swenson, J. Sandegren, F. Söderberg, A. Wabakken, P. (1994). *Björnen i Skandinavien*, Skogsvilt II. Uppsatser från det andra årtiondet vid Grimsö forskningsstation, s. 143-148, Riddarhyttan Grimsö forskningsstation 1994.
- Wennerström, Per-Erik. (1998). *Attityder till rovdjur och rovdjurscenter i Hagfors kommun*, Länsstyrelsen i Värmland, Länsstyrelsens rapport 1998:20, Karlstad 1998.
- Zetterberg, H. (1951). *Björnen i sägen och verklighet*, J. A. Lindblads Förlag 1951.

Internet

- Elander, Magnus., Lewenhaupt, Johan., Widstrand, Staffan. (1999) *De 5 Stora, Om våra fem stora rovdjur i Norden; vargen, björnen, järven, lodjuret och människan!*
<http://www.de5stora.com>, De5Stora 1999.
- Miljödepartementet. (2000). *Rovdjursutredningen, Slutbetänkande om en sammanhållen rovdjurspolitik*, SOU 1999:146, (SOU 1999:146a),
http://miljo.regeringen.se/propositionermm/sou/pdf/sou99_146a.pdf, Regeringskansliet, Miljödepartementet, SOU 2000-02-14.

Miljödepartementet. (2000). *Rovdjursutredningen, Slutbetänkande om en sammanhållen rovdjurspolitik*, SOU 1999:146, (SOU 1999:146b), http://www.miljo.regeringen.se/propositionerm/sou/pdf/sou99_146b.pdf, Regeringskansliet, Miljödepartementet, SOU 2000-02-14.

Svenska Rovdjursföreningen. (1999). *Uttolkning av Svenska Rovdjursföreningens Policy*, http://www.rovdjur.w.se/tidning/no3_99/uttolkning.html, Våra Rovdjur, nr.3 Årgång 16, 1999.

Svenson, S-Å. (2000). *Björn*, <http://www.w.lst.se/org/miljo/bjorn/index.htm>, Länsstyrelsen i Dalarna, Miljö och Natur 2000-02-11.

Wrådhe, H. (1999). *Sektorsmål för friluftsliv och naturturism*. <http://www.environ.se/> (Start >> Hållbart samhälle >> Miljömålen >> Rapportsammanfattning >>), Naturvårdsverket, 1999-09-29.

Intervjuer

Björn Ljunggren, Ordförande Svenska Rovdjursföreningen, 2000-01-05.

Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent Svenska Jägareförbundet i Norrbotten, 1999-12-22.

Hans Gelter, Ordförande Friluftsförbundet i Luleå, 2000-01-04.

Robert Franzén, Naturvårdsverket, 2000-02-18.

Staffan Widstrand, Föreningen de5Stora, 1999-12-13.

Bilagor

Luleå Tekniska Universitet
Institutionen för pedagogik och ämnesdidaktik /geografi
971 87 LULEÅ

99-11-22

BJÖRNEN PÅ BERGNÄSET!

I början av juli månad detta år uppmärksammades spår av björn i ett skogsområde på Bergnäset. Detta skogsområde innefattar motionslingor och promenadstigar som i stor omfattning utnyttjas för friluftaktiviteter (motionslöpning, promenader, hundrastning, cykling, skola- och förskoleaktiviteter, korvgrillning, orientering etc.). Det faktum att en björn spårats i en tätortsnära skog har hos mig väckt frågan om hur förekomsten av björn påverkat de närboende.

Du har slumpmässigt valts ut och blivit en av de personer som jag hoppas skall hjälpa mig med detta genom att besvara frågorna i denna enkät. Enkätundersökningen inkluderar 100 personer i åldersgruppen 16 år och uppåt som är bosatta i områdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset.

Enkäten består av frågor som berör friluftsliv och fysiska aktiviteter i det närliggande skogsområdet. Syftet med enkäten är att utreda om förekomsten av björn i området påverkat närbefolkningens aktivitetsmönster. Enkätundersökningen skall ligga till grund för min C-uppsats i ämnet geografi.

Information om namn och adress har inhämtats från Luleå kommuns stadsbyggnadskontor. De uppgifter som inhämtats är ett slumpmässigt urval av personer bosatta i områdena Trolleberg och Trollheden på Bergnäset. Ditt och de övriga personernas besvarande av frågeformuläret kommer jag att bearbeta och sammanställa. I den sammanställda statistiken kommer inga enskilda individer att kunna identifieras.

Ditt deltagande är frivilligt. Alla svar kommer att behandlas så att enskilda personer inte kan identifieras.

Din medverkan är mycket betydelsefull för mitt arbete. Jag ber dig att besvara enkäten så snart Du bara kan (inom en vecka). Sammanställningen av svaren är ett tidskrävande arbete och tiden för uppsatsskrivandet är begränsat.

Skicka den besvarade enkäten i det bifogade svarskuvertet som redan är frankerat.

Vill du ta del av undersökningens resultat, så kryssa i rutan nederst på denna sida så skickar jag en sammanställning när jag är färdig.

Min handledare är Olof Stjernström, tel. 0920/72331.

På förhand ett stort tack för din medverkan!

Med vänlig hälsning
Patrik Hagerman, tel. 0920/230605

Ja, jag vill gärna ta del av undersökningens resultat. Sänd mig en sammanfattning av undersökningen när den är klar!

Björnen på Bergnäset!

Här kommer inledningsvis några frågor om Dig själv och Ditt hushåll.

1. Hur gammal är Du?

(Kryssa för ålderskategori)

- 16-20 år
- 21-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61-70
- 71 år eller äldre

2. Kön

- Kvinna
- Man

3a. Finns det barn under 16 år i hushållet?

- Ja
- Nej

3b. Vilken ålder har detta/dessa barn?

.....

4. Finns det hund/hundar i hushållet?

- Ja
- Nej

5. Är Du medlem i någon eller några föreningar inom följande föreningskategorier? (Flera kryss kan bli aktuellt)

- Idrottsförening
- Friluftsförening
- Naturskyddsförening (t.ex. Greenpeace, Svenska Naturskyddsföreningen etc.)
- Jägareorganisation
- Ingen av ovan
- Vet ej
- Annan/andra
-
-

Nu kommer några frågor om Din kännedom om björnen på Bergnäset

6a. Uppmärksammade Du i juli i somras att det förekom en björn på Bergnäset, bl.a. i skogsområdet kring Trolltjärn och Höträsket?

- Ja
- Nej
- Vet ej

6b. Om "Ja", i så fall hur fick Du reda på björnförekomsten?

- Dagstidning
- Radio/TV
- Vänner/bekanta/grannar
- Annat
-

Nu kommer några frågor om Dina rutiner för friluftaktiviteter

7. Hur ofta brukar Du utöva friluftaktiviteter (promenader, hundrastning, motionslöpning, orientering, korvgrillning etc.) på eller i anslutning till elljusspåret på Bergnäset? (Se karta).

- Aldrig
- Någon enstaka gång per år
- 1-2 gånger/månad
- Cirka 1 gång/vecka
- Några gånger/vecka
- Dagligen
- Vet ej

8. I vilken form brukar Du utöva Dina friluftaktiviteter i detta skogsområde? (Flera kryss kan bli aktuellt).

- Promenader
- Motionslöpning
- Hundrastning
- Orientering
- Korvgrillning
- Andra friluftaktiviteter i form av
-

9. Inom vilka delar av detta skogsområde brukar Du mestadels utöva dina friluftaktiviteter? (Flera kryss kan bli aktuellt).

Markera även på bifogad karta på enkätens sista sida genom att rita en ring runt det område som Du utnyttjar mest.

- Motionsspåren i anslutning till elljusspåret.
- Skogsvägen mellan Trolljärnsvägen och Lulviksvägen
- Andra delar inom området
- Vet ej

Nu kommer några frågor om Dina friluftaktiviteter i det berörda skogsområdet i samband med förekomsten av björn

10. På vilket sätt har Dina rutiner för friluftaktivitet påverkats i detta skogsområde i och med björnförekomsten?

(Flera kryss kan bli aktuellt).

Läs alla svarsalternativ noga innan Du besvarar frågan!

- Upphörde bedriva* fritidsaktiviteter i skogsområdet under *den närmaste tiden* efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner
- Upphörde bedriva* fritidsaktiviteter i skogsområdet efter uppmärksammandet av björnförekomsten och har sedan dess *inte vistats* i skogsområdet beroende på björnförekomsten
- Minskat utnyttjandet* av skogsområdet för friluftaktivitet under *den närmaste tiden* efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner
- Minskat utnyttjandet* av skogsområdet för friluftaktivitet efter uppmärksammandet av björnförekomsten och har sedan dess *inte återupptagit* normala rutiner beroende på björnförekomsten
- Ökat utnyttjandet* av skogsområdet för friluftaktivitet under *den närmaste tiden* efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner
- Ökat utnyttjandet* av skogsområdet för friluftaktivitet efter uppmärksammandet av björnförekomsten och har sedan dess *inte återupptagit* normala rutiner beroende på björnförekomsten
- Skiftat plats* inom området för friluftaktivitet under *den närmaste tiden* efter uppmärksammandet av björnförekomsten, för att senare återuppta normala rutiner
- Skiftat plats* inom området för friluftaktivitet efter uppmärksammandet av björnförekomsten och har sedan dess *inte återupptagit* normala rutiner beroende på björnförekomsten
- Annat, i form av
- Förekomsten av björn i området har inte alls påverkat mig
- Vet ej

11. Har någon/några av hushållets övriga familjemedlemmar ändrat sina rutiner för friluftaktivitet i detta skogsområde i och med björnförekomsten?

Ja, på så sätt att

.....

.....

.....

Nej

Vet ej

12. Anser Du att björnförekomsten utgör ett hinder för Dig personligen att utöva Dina friluftaktiviteter i detta skogsområde?

Ja, ett mycket stort hinder

Ja, ett ganska stort hinder

Nej, inget hinder alls

Vet ej

13. Antag en situation av tätare perioder av björnförekomst i detta skogsområde. Hur skulle då Ditt utnyttjande av området för friluftaktiviteter påverkas?

Öka

Minska

Upphöra

Ingen påverkan

Vet ej

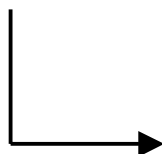
14. Skulle Du känna Dig tryggare att vistas i detta skogsområde om Du visste helt säkert att det inte fanns någon björn i området?

- Ja, absolut
- Ja, sådär
- Saknar betydelse
- Vet ej

Nu kommer några allmänna frågor om björn i närheten av tätbefolkade bostadsområden

15a. Vad anser Du om att björn då och då förekommer i närheten av platsen där Du bor?

- Mycket positivt
- Ganska positivt
- Saknar betydelse
- Ganska negativt
- Mycket negativt
- Vet ej

15b. Hur motiverar Du Ditt ställningstagande?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. Känner Du oro för Din egen eller Din familjs säkerhet i en situation med björnförekomst i närheten av där Du bor?

- Ja, mycket orolig
- Ja, ganska orolig
- Nej, ingen oro alls
- Vet ej

Nu kommer några avslutande frågor om björn

17. Under senare år har björnstammen ökat markant och koloniserat mer tätbefolkade områden. En ökad björnstam i Norrbotten innebär samtidigt större möjligheter för ökad björnstam i det tätortsnära skogslandet. Vad anser Du om detta?

- Mycket positivt
- Ganska positivt
- Saknar betydelse
- Ganska negativt
- Mycket negativt
- Vet ej

18. I vilka avseenden anser Du det som acceptabelt att begränsa antalet björnar och dess utbredning i Norrbotten?

(Flera kryss kan bli aktuellt)

- I avseende att värna om tamdjur (t.ex. kor, får, ren)
- I avseende att minska riskerna för hund
- I avseende för människors rädsla
- I avseende att begränsa björnens utbredning till skogsområden utanför tätbefolkade områden
- I avseende att värna om människors välbefinnande i sin vistelse i skogsområden anslutna till tätbefolkade områden
- I avseende att björn endast skall finnas i skyddade områden, d.v.s. i områden som t.ex. nationalparker och naturreservat
- I annat/andra avseenden som
- Under inga som helst avseenden
- Vet ej

19. En av anledningarna till att björn idag i större utsträckning koloniserar mer tätbefolkade områden har att göra med att fler och fler björnar förknippas människor och bebyggelse med tillgång till föda. Denna situation har ökat antalet kontakter mellan björn och människa. En del människor är rädda för björnar och debatten om björnens farlighet har tagit fart. Hur uppfattar Du björnens farlighet?

.....
.....
.....

20. Anser Du att de frågor som ställts om björn och om Ditt friluftsliv berör Dig i Ditt utnyttjande av detta skogsområde för friluftsliv?

- Ja, absolut
- Ja, sådär
- Ja, dem som berör friluftsliv men ej dem som berör björn
- Ja, dem som berör björn men ej dem som berör friluftsliv
- Nej, jag berörs inte av de ställda frågorna
- Vet ej

21. Hur uppfattar Du Din kunskap om björn?

- Mycket bra
- Ganska bra
- Inte speciellt bra
- Inte alls bra
- Vet ej

22. Har Din attityd till björn förändrats i och med förekomsten av björn i skogsområdet nära Din bostad sommaren 1999?

- Ja, på så sätt att
-
-
- Nej
- Vet ej

23. Vilket av följande påståenden passar bäst in på Dig?

- Jag undviker att vistas i det berörda skogsområdet p.g.a. min rädsla för björn
- Jag vistas mindre i det berörda skogsområdet nu p.g.a. björnförekomsten
- Jag vistas i det berörda skogsområdet som vanligt, björnförekomsten har inte påverkat mig
- Jag vistas mer i det berörda skogsområdet nu för en ökad möjlighet att få se en björn
- Inget
- Vet ej

24. Har Du nu några synpunkter angående björnförekomsten på Bergnäset? Är det någonting som jag förbisett och som Du skulle vilja tillägga, så har Du möjlighet att göra detta här.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tack för Din medverkan!

Luleå Tekniska Universitet
Institutionen för pedagogik och ämnesdidaktik /geografi
971 87 LULEÅ

1999-12-10

PÅMINNELSE!

Har Du kommit ihåg att besvara enkäten jag skickade till Dig för ungefär två veckor sedan? Om inte ber jag Dig att besvara den så snart Du har möjlighet och sedan skicka den till Luleå Tekniska Universitet i det redan frankerade svarskuvertet. För mitt uppsatsarbets vidkommande är det väldigt viktigt att alla besvarar enkäten, även de som inte tycker frågeställningarna är intressanta och att frågorna inte berör dem. Om Du tycker någon fråga är besvärlig och svår att besvara exakt, så besvara hellre ungefärligt än inte alls.

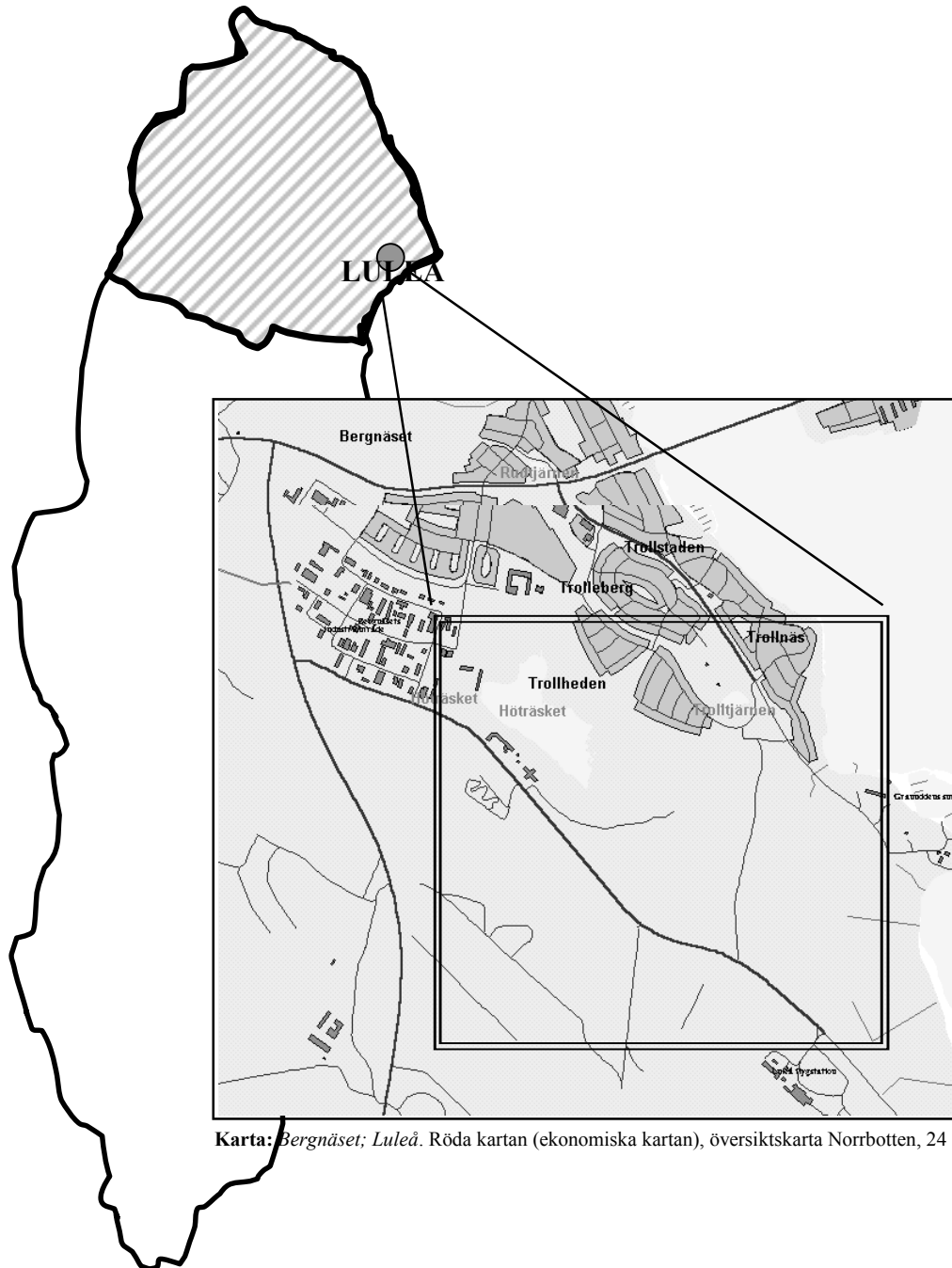
Jag är mycket tacksam för Din hjälp.

P.S. Har Du redan besvarat enkäten och skickat svarskuvertet kan Du förbise denna påminnelse.

Med vänliga hälsningar

Patrik Hagerman

Undersökningsområdet

Karta: Bergnäset; Luleå. Röda kartan (ekonomiska kartan), översiktskarta Norrbotten, 24 L.

Områdesbeskrivning

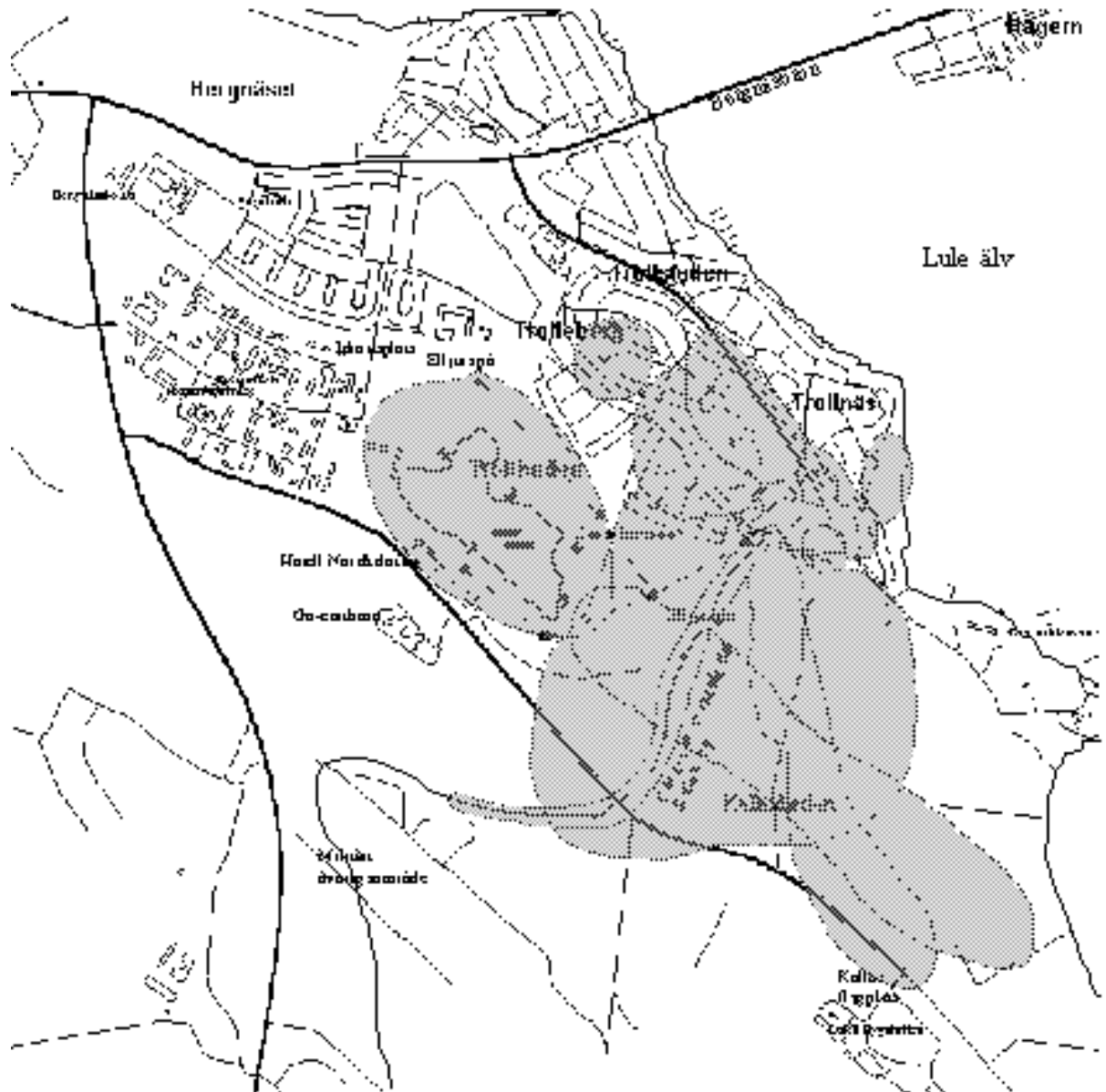

Karta: Bergnäset; Luleå. Röda kartan (ekonomiska kartan), översiktskarta Norrbotten, 24 L, skala 1:19619.

Teckenförklaring

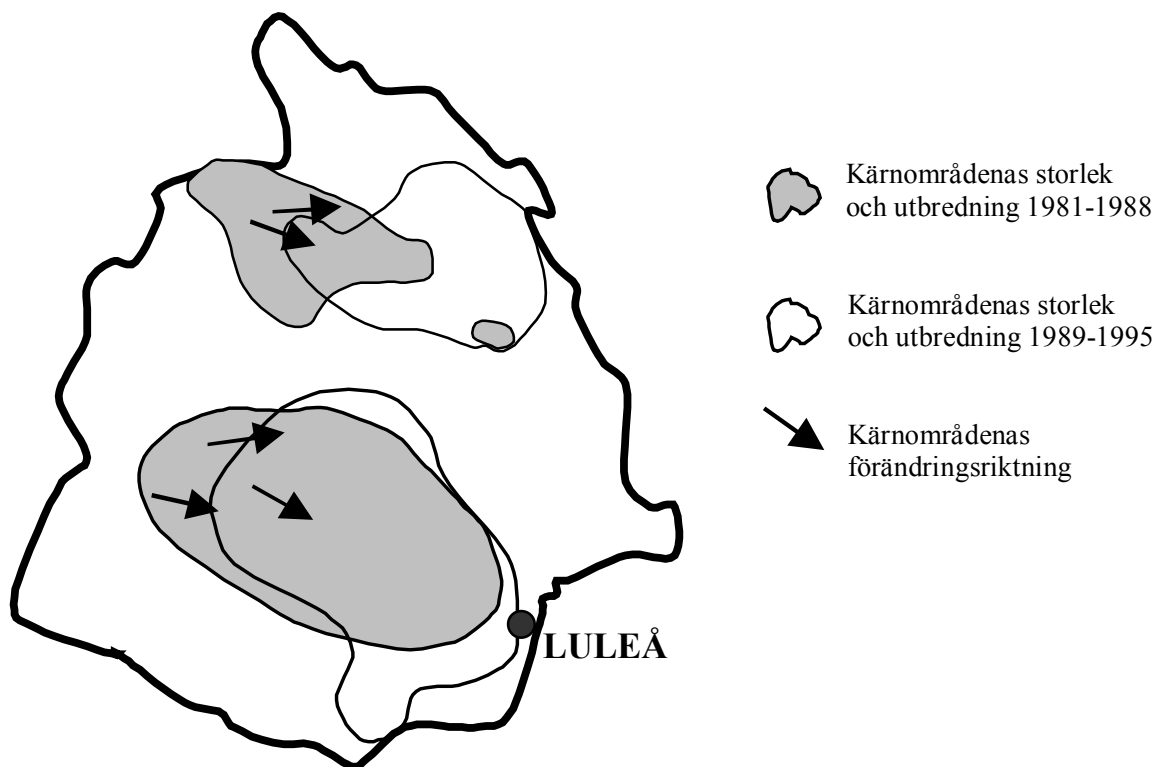
- ⊗ Grillplats
- ☼ Badplats
- 🐟 Fiske (planterad ädelfisk)

Kärnområden för friluftaktivitet inom undersökningsområdet

Karta: Bergnäset; Luleå. Röda kartan (ekonomiska kartan), översiktskarta Norrbotten, 24 L, skala 1:19619.

Förändring av kärnområden för reproduktion av den svenska björnstammen i Norrbotten mellan 1981-1995

Källa: Sandegren, Swenson, 1997, s. 35.

Björnfakta

Björnar rör sig över stora områden. En honas hemområde är ca 500 kvadratkilometer och hanens 1500 kvadratkilometer. Speciellt hanar kan förflytta sig långt på kort tid.

Namn: Brunbjörn, latin *Ursus arctos*.

Föda: Örter, gräs, bär (framför allt blåbär) och gröna växtdelar. Myror, älg och ren, speciellt på våren då tillgången på växter är dålig.

Fortplantning: Brunsten i maj/juni. Vanligen föds två eller tre ungar i idet under vintern.

Ungar: Björnhonor föder ungar med två till tre års mellanrum. Vid födseln väger ungarna mellan 3 och 6 hekto! Ungarna kan ha ljus halskrage eller fläck.

Ide: Björnen ligger i ide från november/december till mars/april. Idet brukar vara i en urgrävd myrstack, grävd håla i moränås eller i naturlig hålighet. Bäckas med ris och mossa. En del björnar som stötts ut ur idet låter sig bara översnöas! Kroppsfunktionerna blir under tiden i idet nedsatta, hjärtat slår långsammare och temperaturen sjunker.

Spår: Björnen är en hälgångare, med fem tår med långa klor på varje fot. Märken efter klorna är ofta tydliga. Framspåret är kort och brett, björnen trampar inte ned hälen. Bredd ca 16 cm. På bakspåret syns hela fotsulans avtryck. Längd ca 26 cm.

Spillning: Högarna är oftast stora och innehållet lätt att identifiera. Det ser ut att vara dåligt bearbetat under passagen genom matsmältningskanalen. Under blåbärssäsongen ger blåbär en blåsvart färg på spillningen. Hår och benbitar kan också finnas.

Läte: Några säger att björnen visslar varnande när en fara närmar sig, Reaktionen hos björnar när de möter en människa eller annan fara, är att de fnyser ut gammal luft ur näsborrarna och drar in ny luft. Detta är för att kunna utnyttja sitt luktsinne bättre. På långt håll kan denna fnysning låta som en vissling.

Klösmärken: kan man hitta på träd och annan vegetation. Det kan vara resultatet av en klättring i trädet, eller vässning av klorna. Sönderrivna stubbar kan synas där björnen har letat efter insekter.

Urgrävda myrstackar: kan vara björnars verk. De är då oftast angripna uppifrån och delar av innehållet kan vara kastat flera meter åt sidan.

Kadaver: ett djur dödat av björn har ofta spår av bit- och klösmärken. Djuret kan vara helt eller delvis flått och övertäckt med mossa. Kring kadavret är det ofta gott om björns spillning.

Legor: är en plats på marken där björnen har vilat. Ris och mossa är tilltryckt, men det kan vara svårt att skilja björnens viloplats från andra djurs. Idet kan vara svårt att se på vintern, men på vårvintern när björnen har varit ute ett par gånger syns spår runt idet. (Svenson, 2000).

Den svenska björnstammens antal och utbredning i Norrbotten

Det finns än idag inga metoder för att med exakthet beräkna och fastställa antalet björnar i Norrbotten (Miljödepartementet, SOU 1999:146b, 2000, s. 192). Svenska Naturskyddsföreningen angav 1941 att det fanns mellan 57 och 72 individer, medan en annan källa året efter angav antalet björnar i Norrbotten till 109 individer (Overrein, 1993). Enligt de senaste uppmätta siffror gjorda av forskargruppen för det Skandinaviska Björnprojektet 1997, består den svenska björnstammen i Norrbotten av mellan 196 och 337 individer. Dessa är uppdelade i två kärnområden för reproduktion, varav södra Norrbottens reproduktionsområde innefattar 120-206 individer (Sandegren, 1997). Jägareförbundet i Norrbotten hävdar dock att beräkningen inte tar hänsyn till den tillväxt av björnstammen som har skett i skogs- och kustområdena de senare åren. ”Jägareförbundet i Norrbotten finner det inte omöjligt att

stammen kan vara den dubbla jämfört med de officiella siffrorna.” Den årliga tillväxten i området beräknas till ca 10 % (Sundgren¹⁹, intervju, 1999-12-22).

Myter om björn

Förr i tiden uppfattades björnen med egenskaper slående lik människans. Framtassarna liknades med människohänder och baktassarna med människofötter och förmågan att gå på två ben. En annan likhet som framhölls var att björnen, liksom människan, är förtjust i sötsaker som honung. Historier berättar hur den använder framtassarna som armar och händer när den river upp en trästock för att slicka i sig honung och att den till och med kan sätta sig på backen med ryggen mot ett träd och med benen i kors.

Det är även björnens intelligens som har gjort den jämförd med människan. Många historier berättar om hur björnar samarbetar för att få tag i mat som det eljest inte förmått i ensamma aktioner. Björnen hade även enligt sägen ”rätt” till att ta ett husdjur per år från varje bonde.

Kvinnor hade enligt sägen sin egen metod att skrämja bort björnar. Enligt råd skulle kvinnor vid ett björnmöte inte skrika utan istället lyfta på kjolen och visa sin bara kropp. Om björnen inte flydde när hon visade honom stjärten skulle hon vända sig om och visa framsidan. Man menade att när björnen fick se nakna kvinnor skulle den bli så skamsen och fly. Dessa råd var välkänt över hela Sverige, Norge och Finland.

Sägner berättar också om björnens farlighet för gravida kvinnor. Det finns historier som berättar hur gravida kvinnor förföljts av björn ända in på gården. Det sägs att björnen har en otrolig förmåga att finna nyfödda ren- och älgkalvar, varav denna dragningskraft till gravida kvinnor skulle bero på att björnen känner lukten av ”nyfött” barn. Som den enda av de fyra stora rovdjuren (björn, varg, järv och lo) var bondgårdarna populära för björn även för att äta den havre som skördades. (Swenson, 1994, Zetterberg, 1951).

Hur farlig är den skandinaviska brunbjörnen?

Eftersom vissa människor är rädda att möta björn vid vistelse skogsområden där det finns möjlighet för björnmöte, är det viktigt att dels framställa de situationer som är mest farliga

¹⁹ Björn Sundgren, Jaktvårdskonsulent, Svenska Jägareförbundet i Norrbotten.

och bör undvikas och dels framställa hur man skall agera vid ett eventuellt björnmöte. En sådan undersökning har gjorts av forskargruppen för det Skandinaviska Björnprojektet, vars resultat redovisats i ett flertal rapporter i olika sammanhang. Flera liknande rapporter har gjorts förut, speciellt i Nordamerika och Ryssland, men forskargruppen för det Skandinaviska Björnprojektet fann det nödvändigt med en undersökning som behandlar björnmöten med den skandinaviska brunbjörnen. Dels för att människor relaterar bättre till information från deras egna hemtrakter och dels för att brunbjörnens aggressiva beteende tycks variera geografiskt.

Undersökningsresultatet visade att inga direkta angrepp förekommit i samband med de 114 björnmöten som analyserats inom projektet, men skenangrepp förekom i 4 % av fallen. I 80 % av mötena bedömdes björnen som icke aggressiv. I 60 % av fallen lämnade björnen platsen direkt i rädsla. I de fall som björnen agerat aggressivt var i 83 % av fallen antingen björnungar, kadaver eller hundar involverade i mötet. Björnläten som av forskarna uppfattades som hotfulla förekom i 18 % av de 114 fallen. Resultaten visar även att när en björn ryter eller fnyser är det oftast en indikation på att björnunge eller kadaver finns närvarande. När hund var involverad i mötet röt- eller fnös björnen endast vid de tillfällen då björnungar och/eller kadaver var involverat. Hundar rankas av forskarna som den lägsta betydelsefulla faktorn av de mest aggressivframkallande faktorerna. En hund som springer ifrån en björn vid möte mot ägaren kan däremot bidra till att en farlig situation kan uppstå. Enligt forskargruppen är det dock viktigt att det poängteras att i de 114 analyserade björnmötena skedde samtliga av personer som arbetar med björnar. Många av björnarna var radiomärkta, vilket medförde att personerna i fråga kunde komma mycket närmare björnen än vid vanliga möten mellan människa och björn.

Under de senaste 200 åren finns det dokumenterat 15 dödsfall orsakade av björn i Sverige och i Norge. Denna siffra måste jämföras med det björnantal på mellan 4000-5000 som fanns i Skandinavien runt 1850-talet. Dock har populationen björnar i Skandinavien sedan dess minskat dramatiskt fram till dagens åter ökande björnstam. Mellan 1976-1995 har sju personer skadats av björn i Skandinavien, samtliga i Sverige. Sex av dem var jägare som i fem av fallen skadeskjutit björnarna. Hund var involverad vid två av de sju tillfällena.

Forskargruppens gemensamma slutsats är att den Skandinaviska brunbjörnen inte är farlig för människan så länge den inte är skadad, och chansen för att en björn skall attackera en människa och skada denne vid ett eventuellt möte är enligt dem mindre än 1/2000 om man ser

till statistiken. Enligt forskargruppen är den sibiriska- och den nordamerikanska brunbjörnen farligare än den skandinaviska brunbjörnen p.g.a. att de oftare går till angrepp. Vid angreppssituationer är den sibiriska brunbjörnen mest våldsamt och dödar oftast offret. Den sibiriska björnens agerande vid angreppssituationer kan förklaras av att den uppfattar människan som föda när tallfröproduktionen slår fel. (Sandegren, 1997, Swenson, 1999, Swenson, 1996, Swenson, 1994).

Följande situationer tycks enligt forskargruppen öka björnars aggressivitet (i avtagande farlighetsgrad):

- Skadad björn
- Honor med årsungar
- Björn på kadaver
- Björn som överraskas
- Björn vid idet
- Björn som ofredas av hund

(Sandegren, 1997).

Björnens angreppsmönster

När en björn upptäcker att en människa finns i närheten går den ofta upp på bakbenen för att få bättre kontroll över situationen. Genom att stå upprätt på bakbenen förbättras både synöversikten och luktförmågan. När den sedan registrerar människoförekomsten agerar björnen vid de allra flesta situationerna på så sätt att den genast vänder sig om och springer ifrån platsen. Björnen avslöjar aggressivitet och angreppsvillighet genom att böja öronen bak emot nacken. Ju längre bak mot nacke öronen är desto argare är björnen. I sådana situationer vill den ofta även resa nackhåren. Högre läten är även ett tecken på aggressivitet. Björnen ser inte människan som något byte utan kan snarare uppfatta människan i vissa situationer (hona med ungar, björn med kadaver, skadeskjuten, björn i närhet av ide, hundförekomst) som en artfrände. Vid angrepp brukar björnen bryta människan överända, bita och riva på överkroppen och huvudet. I vissa angreppssituationer biter björnen även i benen då människor jagats av björn och klättrar upp i ett träd eller då människor sparkar mot björnen för att skydda sig. Många björnforskare menar att vid de flesta angreppssituationer har björnen som utgångspunkt endast för avsikt att bryta ner människan och slicka henne för att påvisa underkastelse. När en människa blir liggande brukar björn oftast bara vilja gå där ifrån. Det är

i de fall som björnen blir skadeskjuten som den verkligen har för avsikt att skada i angreppssituation. (Swenson, 1994).

Hur skall man agera när man möter en björn?

- Om björnen inte registrerat din närvaro skall du sakta och försiktigt dra dig tillbaka. Inte springa!
- Om björnen registrerat din närvaro skall du ge dig till känna genom att visa dig för björnen och prata högt och vifta gärna med armarna. Uppträd bestämt och håll ögonkontakt med björnen. Provocera inte björnen genom att gå mot den eller springa därifrån, utan dra dig sakta undan.
- Om du råkar väcka en björn i ide och får se en björn sticka ut huvudet, tar det oftast tid för den att komma ut beroende på den medvetet trånga öppningen och du kan lugnt och försiktigt retirera från platsen. Om du väcker en sovande björn som ej ligger i ide (t.ex. översnöad), är den oftast förvirrad och trött och reagerar långsamt.
- Om björnen skulle anfalla dig utan att den är skadad på något sätt är det förmodligen ett skenanfall, vilket gör att den tidigt vänder och försvinner. När björnen inte vet var dess eventuella fiende finns vågar den inte fly. Då ligger den och trycker tills den vet åt vilket håll kusten är klar.
- Om björnen reser sig på bakbenen är det inte för att anfalla dig. Den är osäker och vill se bättre samt få bättre vittring.
- Ser du en björn som äter på ett byte ska du låta den äta ostört. Närma dig inte för att t. ex. titta eller fotografera. Risken finns att björnen då blir aggressiv.
- Locka inte till dig genom att lägga ut eller lämna matavfall och dylikt som björn kan äta. Eftersom du även lämnar människovittring vid maten kan björnen börja koppla ihop människovittring med ”här bjuds det mat”. Det är synnerligen olämpligt. (Svenson, 2000).